

Makedonika

Vol 19, No 1 (1979)

Le philunioniste archevêque d'Achrida Porphyre Palaiologos (1643) et sa participation aux activités conjurées contre Cyrille Lucaris

Σωτήριος Λ. Βαρναλίδης

doi: [10.12681/makedonika.453](https://doi.org/10.12681/makedonika.453)

Copyright © 2014, Σωτήριος Λ. Βαρναλίδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Βαρναλίδης Σ. Λ. (1979). Le philunioniste archevêque d'Achrida Porphyre Palaiologos (1643) et sa participation aux activités conjurées contre Cyrille Lucaris. *Makedonika*, 19(1), 125–158. <https://doi.org/10.12681/makedonika.453>

Ο ΦΙΛΕΝΩΤΙΚΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΧΡΙΔΟΣ
ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ (†1643) ΚΑΙ Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΑΥΤΟΥ
ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΥΝΩΜΟΤΙΚΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ
ENANTION ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑΡΕΩΣ

Βιογραφικά. Ὁ Πορφύριος Παλαιολόγος συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀχρίδος, οἱ ὅποιοι, εἰς τὴν προσπάθειάν των νὰ ἐξασφαλίσουν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Δύσιν καὶ δὴ ἀπὸ τὸ Παπικὸν Κράτος διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν περιοχῶν των, αἱ ὁποῖαι εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἠναγκάσθησαν, ἔνεκα τῶν τότε περιστάσεων, νὰ ἀσπασθοῦν τὸ ρωμαιοκαθολικὸν δόγμα, προβαίνοντες εἰς ὁμολογίαν πίστεως τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἢ τοῦλάχιστον ἐκδηλοῦντες σημεῖα ὑποταγῆς εἰς τὸν Πάπαν¹.

Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀρχιεπισκοπείας αὐτοῦ ὀλίγα μόνον εἶναι γνωστά. Κατὰ μίαν πληροφορίαν, τὴν ὁποῖαν δίδει τὸ 1633 ὁ ἐν Κωνσταντινου-

1. Ὁ Λέων Ἀλλάτιος (1587-1669) ἀναφέρει τέσσαρας ἀρχιεπισκόπους Ἀχρίδος, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ «συνεφιλώθησαν» μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἦτοι τὸν Ἀθανάσιον, τὸν Πορφύριον, τὸν Ἀβραάμιον καὶ τὸν Μελέτιον: «Achrideni etiam Archiepiscopi plures, Porphyrius, Athanasius, Abramius Mesapsa, qui prius fuerat Novarum Patrarum, Meletius, qui antea fuit Sophiae», βλ. *De Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione, Libri tres, Coloniae Agrippinae 1648* (ἀναστατικὴ ἐπανεκδόσις Western Germany, Ed. Greegg International Publishers Limited, 1970), στήλη 1092. Πρβλ. καὶ *Michaelis Le Quien, Oriens Christianus*, τ. II, Parisii 1740 (ἀναστατικὴ ἐπανεκδόσις Graz 1958), κεφ. VII, στήλη 300. Σημειωτέον, ὅτι ἀμφότεροι σφάλλουν εἰς τὴν σειρὰν διαδοχῆς τῶν ἐν λόγῳ ἀρχιεπισκόπων θέτοντες τὸν Ἀθανάσιον μετὰ τὸν Πορφύριον. Ἐπίσης καὶ νεώτεροι κατάλογοι τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀχρίδος ἔχουν οὐκ ὀλίγα λάθη ὡς πρὸς τὴν σειρὰν διαδοχῆς καὶ τὰς χρονολογίας. Οὕτω π.χ. ὁ *E. Golubinskij* τοποθετεῖ ἐσφαλμένως τὸν Πορφύριον πρὸ τοῦ Ἀθανασίου (βλ. *Kratkij očer istorii Pravoslavnih Cerkvej; Bolgarskoj, Serbskoj i Ruminskoj, ili Moldo-Valaškoj, Moskva 1871*, σ. 137). Ὁ Μητροπολίτης Ἀμασειᾶς Ἀνθίμος Ἀλεξούδης δίδει ἐσφαλμένην σειρὰν διαδοχῆς καὶ χρονολογίαν, θέτων τὸν Πορφύριον μετὰ τὸν Ἀβραάμ καὶ ὡς ἔτος ἀρχιεπισκοπείας ἀναφέρων τὸ 1630 (βλ. Χρονολογικὸς κατάλογος τῶν πάλαι ποτε Ἀρχιεπισκόπων τῆς Ἀΐουστινιανῆς Ἀχριδῶν, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ἔτ. Θ' (1889), ἀρ. 20, σ. 160). Ὁ δὲ *S. Vailhé*, εἰς τὸ ἄρθρον του *Bulgarie*, τοποθετεῖ ἐσφαλμένως τὴν ἀρχιεπισκοπείαν τοῦ Πορφυρίου κατὰ τὸ 1600 (βλ. *Dictionnaire de Théologie Catholique*, τ. III, Paris 1923, στήλη 1196).

πόλει Ένετὸς Βαΐλος, ὁ Πορφύριος φέρεται γεννηθεὶς εἰς τὴν Σερβίαν¹. Ἀντιθέτως, ἐν ἐγγράφῳ, τὸ ὁποῖον περιέχει ψήφισμα τῆς Γερουσίας τῆς Ένετίας, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25 Αὐγούστου 1640, ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἦτο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως². Ὅμοίως, καὶ εἰς σημείωσιν γραφεῖσιν εἰς τὸ λεύκωμα τῆς ἐν Κρακοβία Ἱησουϊτικῆς Ἀδελφότητος, τὴν 31ην Ἰουλίου τοῦ 1625, ὁ Πορφύριος φέρεται ὡς Κωνσταντινουπολίτης (Constantinopolitanus)³.

Ὁ Πορφύριος, ὁ ὁποῖος πιθανὸν διεδέχθη εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Ἀχρίδος τὸν Μητροφάνην⁴, ἀναφέρεται διὰ πρώτην φοράν ὡς ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος εἰς ἓν τουρκικὸν ἐγγραφοῦν, τὸ ὁποῖον φέρει ἡμερομηνίαν 22 Ἰανουαρίου 1623. Τὸ ἐγγραφοῦν τοῦτο, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται κατεστρωμένον εἰς τὰ κατὰστιχα τοῦ Καδηλικίου τῶν Βιτωλίων, ὁμοῦ μετ' ἄλλων τεσσάρων ἐγγράφων τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἀφορώντων καὶ τούτων εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Πορφύριον, ἀναφέρεται περιληπτικῶς ὑπὸ τοῦ Aleksandar Matkovski⁵, καὶ ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως νέον στοιχεῖον, χρήσιμον

1. Βλ. Κωνστ. Δ. Μέρτζιου, Πατριαρχικά, ἦτοι ἀνέκδοτοι πληροφορίες, σχετικαὶ πρὸς τοὺς Πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1556-1702, «Πραγματεῖα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», τ. 15, ἀρ. 4 (Ἐν Ἀθήναις 1951), σ. 64-65.

2. Βλ. Κωνστ. Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 184, ὕπος 2.

3. Βλ. G. Hofmann, Byzantinische Bischöfe und Rom. Kleine Hinweise auf Quellschriften des XVII. Jahrhunderts, «Orientalia Christiana», τ. XXII-3, ἀρ. 70 (1931) 133.

4. Βλ. A. - P. P é c h a y r e, L'archevêché d'Ochrida de 1394 a 1767. À propos d'un ouvrage recent, «Échos d'Orient» 35(1936)292. Πρβλ. I v a n S n e g a r o v, Istorija na Ohridskata Arhiepiskopija-Patriarsija ot padaneto i pod Turcite do nejnoto uništovanje (1394-1767), τ. 2, Sofija 1932, σ. 195, ὁ ὁποῖος ὁμοῦ παρεμβάλλει μεταξὺ τοῦ Μητροφάνου καὶ τοῦ Πορφυρίου, Νεκτάριόν τινα, τὸν ὁποῖον ἀπαριθμεῖ ὡς Β' καὶ θεωρεῖ διάφορον τοῦ Νεκταρίου τοῦ Α', ἀρχιεπισκοπεύοντος κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕΤ' αἰῶνος. Περὶ τοῦ θέματος τούτου θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς ἄλλην μελέτην ἡμῶν. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ λεχθῆ ἐνταῦθα, εἶναι ὅτι εἰναι πολὺ δύσκολον νὰ καθορισθῆ ἡ ἀκριβὴς χρονολογία ἐκλογῆς τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀχρίδος καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἀρχιεπισκοπείας αὐτῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας μετὰ τὴν κατὰληψιν τῶν Βαλκανίων ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς (καὶ μέχρι τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος), λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν σώζονται ἢ δὲν εἶναι τοὺλάχιστον γνωστὰ μέχρι σήμερον τὰ ὑπομνήματα ἐκλογῆς ἢ αἱ πράξεις παρατίσεως ἢ ἀπομακρύνσεως ἐκ τοῦ θρόνου τῶν ἐν λόγῳ ἀρχιεπισκόπων. Ὁ καθορισμὸς τῶν σημείων τούτων καθίσταται ἔτι δυσχερέστερος, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ὑπῆρχον συνεχεῖς ἀλλαγαὶ ἀρχιεπισκόπων, οἱ ὁποῖοι παραιτούμενοι ἢ ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον ἐξηκολούθουν νὰ ὀνομάζωνται ἀρχιεπίσκοποι, χωρὶς νὰ προσεπιδηλώσουν ἢ νὰ σημειοῦν ὅτι ἦσαν «πρώην».

5. Βλ. Odnosite pomegu Ohridskata Arhiepiskopija i Osmanskata Država (Σχέσεις μετὰξὺ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους), «Glansik na Institutot za Nacionalna Istorija», ἔτος 16, Skopje 1972, σ. 124.

εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς ἀρχιεπισκοπείας τοῦ Πορφυρίου. Ἐνῶ δηλαδή, μέχρι τοῦ 1972 ἡ πρώτη γνωστὴ ἡμερομηνία περὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πορφυρίου ἦτο ἡ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1624, ἀφ' ὅτου ἐγνώσθησαν τὰ τουρκικὰ ταῦτα ἔγγραφα, ἡ γνωστὴ εἰς ἡμᾶς χρονικὴ περίοδος τῆς ἀρχιεπισκοπείας τοῦ Πορφυρίου μετατίθεται κατὰ ἕν ὀλόκληρον ἔτος πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐὰν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὸ ἐπίσημον τοῦτο ἔγγραφο ὁ Πορφύριος ἀναφέρεται ρητῶς ὡς ἀρχιεπίσκοπος, δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπωμεν ὅτι οὗτος ἦτο ἤδη ἀρχιεπίσκοπος πρὸ τῆς 22ας Ἰανουαρίου τοῦ 1623. Τὰ ἄλλα τέσσαρα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Matkovski, χρονολογούνται μέχρι τῆς 30ῆς Ἀπριλίου τοῦ 1623¹.

Αἱ ἐπαφαὶ τοῦ Ἀχρίδος Πορφυρίου μετὰ τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Η'. Ὁ Πορφύριος εἶναι γνωστός εἰς ἡμᾶς καὶ ἐκ γράμμιους, τὸ ὅποτον ἀπηύθυνεν οὗτος, ὁμοῦ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἱεραρχῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Η' (1623-1644)², τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1624. Εἰς τὸ ἐν λόγῳ γράμμα, τὸ ὁποῖον ἐκόμισεν αὐτοπροσώπως ὁ Πορφύριος³ εἰς τὸν Πάπαν, συνοδευόμενος ἀπὸ

1. Ἐξ αὐτῶν γράφει, ὅτι τὰ τρία εἶναι ἀποδείξεις-ἐπικυρώσεις, διὰ τῶν ὁποίων δηλοῦνται ὅτι ἐδόθησαν μητροπόλεις εἰς ἱεράρχας τοῦ κλίματος Ἀχρίδος πρὸς διαποιμάνσιν. Δυστυχῶς, ὁ Matkovski δὲν παρέχει περισσοτέρας καὶ πλέον συγκεκριμένας πληροφορίας περὶ τῶν ἐγγράφων τούτων. Πιθανὸν νὰ ἦσαν ἐπικυρώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο ἀπὸ μέρους τῶν Ὀθωμανικῶν Ἀρχῶν ἔναντι τῆς καταβολῆς πρὸς αὐτάς τοῦ λεγομένου «δώρου» ἢ ἄλλως «πεσκεσίου» (περὶ τοῦ πεσκεσίου γενικῶς βλ. καὶ Σωτηρίου Λ. Βαρναλίδου, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ζωσιμᾶς (1686-1746) καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ δράσις αὐτοῦ, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 43, ὑπόσημ. 87, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία), ἀπὸ τοὺς ἱεράρχας, οἱ ὅποιοι καὶ ἐξήτουν τὴν κρατικὴν «ἐπικύρωσιν» τοῦ ἀξιωματὸς τῶν καὶ τὴν ἄδειαν πρὸς κατάληψιν τῆς ἐπισκοπικῆς ἑδρας, εἰς ἣν προωρίζοντο. Τὸ ποσὸν τοῦ δώρου δὲν ἦτο σταθερόν, ἀλλ' ἐξηρτᾶτο εἴτε ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους, οἵτινες ἠῤῥξαντο τὸ ποσόν, ἵνα δυνηθοῦν νὰ καταλάβουν ἐπισκοπὴν τινα, εἴτε ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους ὑπαλλήλους τοῦ σουλτάνου· ἐν ἄλλοις λόγοις, ἡ ἐπισκοπὴ ἐτίθετο εἰς εἶδος τῆς πλειστηριασμοῦ (πρβλ. καὶ R. Janin, Bulgarie, «Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastique», τ. 10, Paris 1938, στήλη 1146).

Τὸ τέταρτον ὡς καὶ τὸ προμνημονευθὲν πέμπτον ἔγγραφο εἶναι δηλωτικὰ ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πορφύριος συνῆψε δάνειον (βλ. A. Matkovski, Odnosite..., ἑ.ἀ., σ. 123-124).

2. Περὶ αὐτοῦ βλ. L. von Pastor, Urban VIII (1623-1624), Freiburg i Br. 1928.

3. Ὁ H. Gelzer ἀναφέρει ὅτι εἰς τὸν δεῦτερον ἐκ τῶν τριῶν κωδίκων τῆς Μητροπόλεως Καστορίας ὑπῆρχε κατεστρωμένη δικαστικὴ ἀπόφασις τοῦ 1624, τὴν ὁποίαν ἐπικυροῦν ἀρχιεπίσκοπός τις Ἀχρίδος. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ἡ ὑπογραφή τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει διὰ πρασίνης μελάνης, ἦτο ἐσβεσμένη, ὁ Gelzer δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνώσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ (βλ. Der wiederaufgefundene Kodex des Hl. Klemens und andere auf den Patriarchat Achrida bezügliche Urkundensammlungen, Leipzig 1903, σ. 84, ἀρ. 1).

τὸν μητροπολίτην Δυρραχίου Ἱερεμίαν, ἀναφέρεται ὅτι, ἐπειδὴ τὸ «Πατριαρχεῖον» τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς¹ εὐρίσκεται εἰς ἄλλιαν οἰκονομικὴν κατὰστασιν καὶ «ὕπέπεσεν εἰς χρέος βαρύτατον» ἐξ ὑπαιτιότητος τῶν κατεχόντων τὴν περιοχὴν ἐκείνην Τούρκων, οἱ ὑποκείμενοι τῷ θρόνῳ τῆς Ἀχρίδος ἀρχιερεῖς ἀποστέλλουν εἰς τὸν Πάπαν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Πορφύριον καὶ τὸν μητροπολίτην Δυρραχίου Ἱερεμίαν, διὰ νὰ ἐκθέσουν εἰς αὐτὸν τὴν ὄλην ἐν γένει κατάστασιν, σὺν τῇ παρακλήσει πρὸς αὐτὸν ὅπως ἔλθῃ εἰς βοήθειάν των, «διὰ λόγου καὶ ἔργου». Ἐν τέλει δὲ τοῦ γράμματος, οἱ ὑπογράψαντες αὐτὸ ἀρχιερεῖς² παρακαλοῦν ὡσαύτως τὸν Πάπαν νὰ μὴ ἀπορρίψῃ τὴν αἴτησίν των καὶ ὑπόσχονται ὅτι θὰ εἶναι «ὑποταττόμενοι» εἰς αὐτὸν καὶ θὰ τὸν μνημονεῦουν ἀκαταπαύστως³.

Ἐκ τοῦ γράμματος τούτου ἐξάγεται ὅτι α) ἦτο ἡ πρώτη ἐπικοινωνία τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος μετὰ τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Η΄, καὶ β) παρ' ὅλων ὅτι τὸ γράμμα τοῦτο εἶναι γεγραμμένον εἰς ὕφος ἱκετευτικόν, οὐδόλως θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐνδεικτικὸν ὑποταγῆς τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀχρίδος εἰς τὸν Πάπαν. Αἱ δὲ ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν οἱ ἐν λόγῳ ἱεράρχαι ἐν τῷ πρὸς τὸν Πάπαν γράμματι αὐτῶν, ὅπως εἶναι: «ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ δοῦλοι τῆς παναγιώτη(τός) σου» «τοὺς ὠραίους σου πόδας νοερῶς καὶ εὐλαβῶς καταφιλοῦντες ἀσπαζόμεθα, τὸν ἐξ αὐτῶν ἁγιασμόν ἀρρῦόμενοι, οἷα ἡμετέρῳ πατρὶ καὶ δεσπότη, ἵνα βοηθήσῃς τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας ἐκκλησίας, καὶ ἐπιβλέψῃς ἐφ' ἡμᾶς ὡς πατὴρ φιλόστοργος. καὶ δεῖξαι αὐτοὺς ἀσπασίως ὡς τέκνα σά,...», «δεόμεθά σου οἱ εὐτελεῖς δοῦλοι σου», καὶ «νὰ ἡμεσθεν ὑποταττόμενοι εἰς τὴν σὴν παναγιότητα, νὰ ἔχεις ἀφ' ἡμῶν τὸ μνημόσυνόν σου ἀκατάπαυστον...», πρέπει νὰ ἐκληφθοῦν οὐχὶ μὲ τὴν στενὴν ἔννοιαν τῆς ὑποταγῆς καὶ ὑποτελείας, ἀλλ' ὑπὸ εὐρύτεραν ἔννοιαν, καὶ δὴ ὡς φράσεις δεικνύουσαι αἰσθήματα σεβασμοῦ, φιλοφροσύνης, εὐγνωμοσύνης, θέσεως ἀδυνάτου ἔναντι ἰσχυροτέρου κλπ., ἢ καὶ ἀκόμη ὡς ἐκφράσεις τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς φρα-

¹ Ἀναμφιβόλως, ὁ ἐν λόγῳ ἀρχιεπίσκοπος ἦτο ὁ Πορφύριος, ὁ ὁποῖος ὑπέγραψε τὴν πρᾶξιν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του εἰς τὴν Ρώμην.

1. Ἐννοεῖ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρίδος.

2. Τὸ γράμμα ὑπογράφουν 18 ἱεράρχαι τοῦ κλίματος Ἀχρίδος. Αἱ ὑπογραφαὶ αὐταὶ συμβάλλουν κατὰ πολὺ εἰς τὴν διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον.

3. Τὸ ἐν λόγῳ γράμμα εὐρίσκεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ, εἰς τὸν Κώδικα Barber. Gr. 596. Τὸ κείμενον, ἄνευ τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἱεραρχῶν, ἐξέδωκεν ὁ G. Hofmann, *Byzantinische Bischöfe und Rom. Kleine Hinweise auf Quellenschriften des XVII. Jahrhunderts*, «*Orientalia Christiana*», vol. XXII-3, Num. 70, Roma 1931, σ. 134-136. Ἡμεῖς ἐπανεκδίδομεν τοῦτο ὁλοκλήρως ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, εἰς τὸ «Παράρτημα ἐγγράφων», ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος ἄρθρου. Βλ. κατωτέρω, Ἐγγραφοὶ 1.

σεολογίας, ἥτις καὶ πολλακίς καθίστατο ὑπερβολικὴ. Μοναδικὸς δηλαδὴ σκοπὸς τῶν ἱεραρχῶν ἦτο νὰ ἀποσπάσουν στρατιωτικὴν, ὅλως δὲ ἰδιαιτέρως οἰκονομικὴν βοήθειαν ἀπὸ τὸν Πάπαν, καὶ διὰ τὴν ἐπιτύχουον τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ δεῖξουν καλὴν διάθεσιν καὶ φρόνημα ταπεινὸν ἐναντι τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐγνώριζον ἀσφαλῶς τὴν νοοτροπία τῶν Παπῶν, οἱ ὅποιοι ἐπεδίωκον παντοιοτρόπως νὰ καθυποτάξουν τοὺς Ὀρθοδόξους, καὶ ὑπεστήριζον ἐκείνους μόνον, οἱ ὅποιοι ἐδείκνυον ὅτι εἶχον τοιαύτας διαθέσεις ἐπιστροφῆς εἰς τὸν ρωμαιοκαθολικισμόν. Δὲν πρέπει δὲ πάντως νὰ λησμονηθῇ καὶ τοῦτο τὸ σημαντικὸν γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ πρὸς τοιοῦτους προσηλυτιστικὸς σκοποὺς ἀποβλέπουσα, εἶχεν ἰδρυθῆ ἐν Ῥώμῃ (τὴν 22αν Ἰουνίου τοῦ 1622) ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΕ' (1621-1623) καὶ ἡ περίφημος *Congregatio de Propaganda Fide*¹.

Τὸ ὅτι ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος ἦτο πράγματι βεβαρυμένη μὲ χρέη καὶ ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς Πορφύριος εἶχε συνάγει δάνειον, ἐπιβεβαιῶνται καὶ ἐκ τῶν δύο προμνημονευθέντων τουρκικῶν ἐγγράφων τοῦ Καδηλικίου τῶν Βιτωλίων, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐλέχθη, ἀναφέρει ὁ Matkovski². Ἐπομένως, τὰ ὅσα περὶ χρέους καὶ τῆς ἔνεκα τούτου δημιουργηθείσης δυσκόλου καταστάσεως ἐπιβιώσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος ἀναφέρουν ἐν τῇ πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Η' γράμματι αὐτῶν οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ κλίματος Ἀχρίδος³, ἀνταποκρίνονται πλήρως πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἀσφαλῶς, δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἀχρίδος ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι μεταξὺ τῶν δανειστῶν ἦσαν καὶ Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι οὐδὲ ὅλως ἐχαρίζοντο πρὸς τοὺς ὀφειλέ-

1. Περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς *Congregatio de Propaganda Fide* καὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς εἰς τὰ Βαλκάνια βλ. Josef Metzler, *Foundation of the Congregation «de Propaganda Fide»* by Gregory XV, εἰς τὴν σειρὰν *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum*, τ. 1/1 (1622-1700), Rom-Freiburg-Wien 1971, σ. 79-111. A. Santos, *Origenes históricos de la S. Congregación De Propaganda Fide*, «*Revista española de derecho canónico*» 28(1972)509-543. Ὡσαύτως B a z i l i j e P a n d z i ć, *L'opera della S. Congregazione per le popolazioni della Penisola Balcanica centrale*, εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν σειρὰν, τ. 1/2, Rom-Freiburg-Wien 1972, σ. 292-315. Πρβλ. Ζ α χ. Ν. Τ σ ι ρ α ν λ η, *Οἱ ἑλληνικὲς ἐκδόσεις τῆς «Sacra Congregatio de Propaganda Fide»* (17ος αἰ.). (Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ θρησκευτικοῦ οὐμανισμού), Ἀθήναι 1974 (εἰς τὴν σειρὰν: Κείμενα καὶ μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ἀρ. 93).

2. Βλ. *Odnosite pomegu...*, ἔ.ά., σ. 123-124.

3. «Ὅμως γίνωσκε, δέσποτά μου ἅγιε, ὅτι τὸ ἡμέτερον πατριαρχεῖον, ἦγουν ἡ Πρώτη Ἰουστινιανή, ἐκατήτησεν εἰς μεγάλην πενίαν καὶ ταλαιπωρίαν, καὶ πικρὰν σκλαβίαν ὑπὸ τῶν κρατούντων ἡμᾶς ἀθέων ἀγαρηνῶν· καὶ ταῦτα πάσων καθεκάστην ἡμέραν, ὑπέπενεν εἰς χρέος βαρύτατον καὶ πικρότατον· ἐπέκεινα τῶν τεσσαράκοντα χιλιάδων χρυσίων· καὶ κινδυνεῖε ἡ ἅγια τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία». Βλ. «Παράρτημα ἐγγράφων», Ἐγγράφων 1.

τας, ἐὰν οὗτοι δὲν θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προβοῦν εἰς ἐξόφλησιν τῶν χρεῶν τῶν κατὰ τὴν καθορισθεῖσαν τακτὴν προθεσίαν¹.

Μεθ' ἑπτὰ ὄλους μῆνας ὁ Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Η' ἀπήντησεν εἰς τὸ γράμμα τοῦ Πορφυρίου καὶ τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, ἀποστείλας τοῦτο πρὸς αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ Πορφυρίου Παλαιολόγου καὶ τοῦ μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ γράμματος τούτου, τὸ ὅποιον ἔφερεν ἡμερομηνίαν 28 Σεπτεμβρίου 1624, ὁ Πάπας, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Πορφύριον καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἱεράρχας τῆς Ἀχρίδος, ἀποκαλεῖ αὐτοὺς «ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς». Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται εἰς τὰ αἷτια τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος λέγων ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἦτο ἡ γενέτειρα τῶν σοφῶν καὶ ἡ διδάσκαλος τῶν ἐπιστημῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς ὑπεροψίας αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν «ποντιφικὴν ἐξουσίαν», ἡ ὁποία εἶναι ἐρμηνεύτρια τῆς θείας βουλῆσεως καὶ διδάσκαλος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἐγυμνώθη τῶν κοσμημάτων αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ ὑπετάγη εἰς τὴν τυραννίαν τῶν βαρβάρων, δηλ. τῶν Ὄθωμανῶν². Συνεχίζων γράφει ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἀποστολικῆς μερίμνης

1. Ἱεράρχαι τινὲς ἐδανείζοντο χρήματα, εἴτε διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ ἐξοδὰ τῶν ἕνεκα ἐλλείψεως ἄλλων πόρων, λόγῳ τῶν ἐπικρατουσῶν τότε δυσκόλων περιστάσεων, εἴτε διὰ νὰ καταλάβουν μίαν ἐπισκοπικὴν ἔδραν, δωροδοκοῦντες τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας, χωρὶς ὁμῶς καὶ νὰ δύνανται εὐκόλως νὰ ἐξοφλήσουν τὰ οὕτως ἀλόγιστος συναπτόμενα χρέη.

2. Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ὧν ὁ Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Η' γράφει ἐν τῷ γράμματι αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀχρίδος Πορφύριον καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἱεράρχας τῆς αὐτῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ἦτοι περὶ τῶν αἰτίων ἅτινα προεκάλεσαν τὴν ὑποδουλώσιν τῶν Ὀρθοδόξων εἰς τοὺς Ὄθωμανοὺς καὶ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν δύνανται νὰ ἀρθοῦν ταῦτα, φαίνεται ὅτι ἦσαν τυποποιημένα λέξεις καὶ ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας συχνάκις ἐπανελάμβανον κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον τόσον οἱ Πάπαι, ὅσον καὶ ἄλλοι λατῖνοι κληρικοί, ἰδίως «μισσιονάριοι», ἀπευθυνόμενοι εἴτε διὰ γραμμάτων, εἴτε διὰ προσηλυτιστικῶν κηρυγμάτων πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους, κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, καὶ παροτρύνοντες αὐτοὺς νὰ ἀσπασθοῦν τὴν ρωμαιοκαθολικὴν πίστιν. Ἐχὼν ὑπ' ὄψιν τὰς ἐνεργείας ταύτας καὶ γνωρίζων τὰς ἔναντι τῶν Ὀρθοδόξων μεθόδους δράσεως τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, Κύριλλος ὁ Λούκαρις εἰς μίαν ἐκ τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ, ἀναφερόμενος ἀκριβῶς εἰς ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἐπανελάμβανον συχνὰ οἱ λατῖνοι ἀπευθυνόμενοι πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους, παραθέτει ταῦτα καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰ ἀντικροεῖ: «Ἡμποροῦσι, γράφει οὗτος, νὰ εἰποῦν οἱ λατῖνοι· χειρότεροι εἰσθε εἶς οἱ ἀνατολικοὶ παρά ἡμᾶς, διατὶ βασιλείαν δὲν ἔχετε, διὰ τὴν ὑπερηφάνειάν σας τὴν ἐπῆρεν ὁ Θεός, δευτερον ἱερσύνην δὲν ἔχετε, διατὶ τὴν ἀγοράζετε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τρίτον μάθημα καὶ σοφίαν δὲν ἔχετε, ἀμὴ εἰσθε δοῦλοι καὶ ἔχετε τοὺς Τούρκους ἐπάνω εἰς τὰ κεφάλια σας, τὰ ὅποια ὅλα σᾶς τὰ ἔδωκεν ὁ Θεός διὰ τὸ νὰ μὴ ὑποτάσσησθε τῆς ἐκκλησίας τῆς παλαιᾶς Ρώμης, καὶ μὲ ὄλον τοῦτο δὲν παύετε νὰ γυρεύετε τὴν ταλαιπωρίαν σας, ἀμὴ ἀκόμα ἑμᾶς τόσον καταφρονᾶτε καὶ διασύρετε. Ταῦτα ἡμποροῦσι νὰ μᾶς εἰπὼν καθὼς τὰ λέγουν οἱ λατῖνοι, πλὴν μὲ ταῦτα δὲν μᾶς φοβίζου... Πῶς ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία νὰ ἦναι κακὰ καταστεμένη δὲν τὸ ἀρνούμεθα. Ἀλήθεια βασιλείαν δὲν ἔχομεν, ὅτι ἐτῆ ἠθέλησε νὰ μᾶς παιδεύσῃ ὁ Θεός, διὰ τὰς ἁμαρτίας ὅπου κάμνομεν, ὄχι διατὶ δὲν ὑποτασ-

ἐπέριψε ἐν εἰς τὰς περιοχὰς αὐτῶν, ὅτι λυπεῖται διὰ τὴν τραγικὴν κατάστασιν των, ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ ὅτι διαφαίνεται εὐσεβῆς τις ἐλπίς εἰς τὰ γράμματα τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀχρίδος μὲ τὴν ἀφιξίν «τοῦ Πατριάρχου» τῆς Ἀχρίδος Πορφυρίου «εἰς τὸ ἱερὸν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας», τουτέστιν εἰς τὴν Ῥώμην. Θεωρεῖ δὲ ὁ Πάπας ὅτι ὁ Πορφύριος ἐξ ὀνόματος ὄλων τῶν ὑπ' αὐτὸν ἱεραρχῶν ἀπέτισε τὸν ἀφειλόμενον φόρον ὑπακοῆς εἰς τὸν Πάπαν καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὸν διάδοχον τοῦ Πέτρου καὶ τοποτηρητὴν (βικάριον) τοῦ Χριστοῦ. Ἀποτεινόμενος κατόπιν πρὸς τοὺς ἱεράρχας γράφει ὅτι οὗτοι δύνανται νὰ ὀδηγήσουν χιλιάδας ψυχῶν εἰς τὸν κόλπον τῆς (Ῥωμαιο)καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἐλπίζει ὅτι, ἐὰν μὲ εἰλικρινῆ καρδίαν καὶ οὐχὶ ψευδῆ πίστιν προσφέρουν ὑπακοὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ποντίφικου, ὁ Θεὸς, ὁ ὁποῖος δὲν λησμονεῖ νὰ ἐλεῇ καὶ ὁ ὁποῖος ἐξήγαγε ἀπὸ τὰ κάτεργα τῶν Αἰγυπτίων τὸ Ἰσραήλ, θὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν καὶ τῆς ἰδικῆς των δουλείας. Ἐν τέλει γράφει ὅτι ἀναπέμπονται εὐχαὶ εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τὴν Ῥώμην, διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀχρίδος καὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν καὶ ἀπονέμει εἰς αὐτοὺς τὴν ἀποστολικὴν εὐλογίαν¹.

Ἐν τῷ γράμματι τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρηθοῦν τὰ ἑξῆς: α) ὅτι ὁ Πάπας, δι' ὧσων γράφει, προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς ἱεράρχας τῆς Ἀχρίδος ὅτι ἀπὸ ἐκκλησιολογικῆς ἀπόψεως ἡ μόνη ἀληθὴς ἐκκλησία εἶναι ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ καὶ ὅτι ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται δι' αὐτῆς μόνης. Ἐπαναλαμβάνει δηλ. ὅσα ἐπεκύρωσεν ἡ Ὁμολογία τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου (1545-1563)², καθ' ἣν ἐκτὸς τῆς ρωμαιοκαθολικῆς πίστεως οὐδεὶς

σόμεθα τῷ Πάπα...». Βλ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ὁ Κύριλλος Λούκαρις ὡς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, «Θεολογία» 17(1939)121-122, καὶ Ἀ. π. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Γ', Θεσσαλονίκη 1968, σ. 449-450. Σημειώτεον ὅτι παρομοίους ἰσχυρισμοὺς τῶν Λατίνων ἀντικρούει καὶ ὁ Γεώργιος (Σ) Φραντζῆς (1401-1478), βλ. V. G r e c u (ἐκδ.), Georgios Sphrantzes, Tà καθ' ἑαυτὸν..., Ἰn anexă Pseudo-Phrantzes: Macarie Melissenos Cronica, 1258-1481, București 1966, σ. 458-460 (IV, 1, 2-3).

1. Ἀντίγραφον τοῦ γράμματος εὑρίσκεται εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Βατικανοῦ, εἰς τὴν σειράν Epistolae ad Principes, vol. 38, fol. 343r-345r (παλαιὰ ἀριθμῆσι fol. 672r-674r). Τὸ γράμμα ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ A. T h e i n e r, Vetera monumenta slavorum meridionalium historiam illustranda, vol. II, Zagrabiae 1875, σ. 123, ἔγγρ. CLV· ἐπίσης ὁ C i r i l l o K o r o l e v s k i j, La missione grecocattolica della Cimarra nell'Epìro nei secoli XVI-XVII, «Bessarione», Anno XVII, Fasc. 1 (Fasc. 123), 1913, σ. 194-196, ἔγγρ. XLVII. Τὸ ἐπανεκδίδομεν ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Βατικανοῦ εἰς τὸ «Παράρτημα Ἑγγράφων» (ἔγγραφον 2) τῆς παρουσίης μελέτης, ὁμοῦ μετ' ἄλλων ἐγγράφων, τῶν ἀφορώτων τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀχρίδος Πορφύριον.

2. Περί τῆς ἐν λόγῳ συνόδου βλ. H u b e r t J e d i n, Geschichte des Konzils von Trient, Band I, Verlag Herder-Freiburg 1949, Band II, Freiburg 1957, Band III, Freiburg 1970, Band IV, Freiburg 1975. Βλ. ὡσαύτως II Concilio di Trento e la riforma tridentina. Atti del

δύναται νά σωθῆ. β) ὅτι ὁ Πάπας, προφανῶς, ἀμφέβαλλε διὰ τὰ ἔναντι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας αἰσθήματα τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀχρίδος καὶ δι' ὅσα ἐκεῖνοι εἶχον γράψει ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν γράμματι αὐτῶν. Διὸ καὶ ἀσφαλῶς ἔγραψε καὶ τὴν φράσιν: «Proin speramus fore, ut si corde sincero et fide non ficta Pontificiae auctoritati obsequium defertis, excutiat tandem iugum captivitatis vestrae Deus ille, qui non obliviscitur misereri...».

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δέον νά λεχθῆ ἔνταῦθα καὶ τοῦτο, ὅτι ἐκ τῶν κληρικῶν ὅσοι προσέφευγον πρὸς τὸν Πάπαν διὰ νά ζητήσουν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν βοήθειαν¹, οἱ περισσότεροι τούτων, διὰ νά ἔχουν θετικότερα ἀποτελέσματα, ἐφαίνοντο εὐμενῶς προσκείμενοι πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν προέβαινον καὶ εἰς ὁμολογίαν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς πίστεως. Οἱ κληρικοὶ οὗτοι δύνανται νά καταταγοῦν, ὡς πρὸς τὰ φρονήματα καὶ τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις, εἰς τρεῖς κατηγορίας: 1) Αὐτοί, οἱ ὅποιοι, ἔνεκα ὠφελιμιστικῶν καὶ μόνον αἰτίων, ἐφαίνοντο ὅτι προσεχώρουν ἔκουσίως εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ἢ τοῦλάχιστον ὅτι εὐμενῶς διέκειντο πρὸς αὐτήν. 2) Αὐτοί, οἱ ὅποιοι ἐπιέζοντο ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Πάπα νά προσχωρήσουν εἰς τὴν ἐν λόγῳ Ἐκκλησίαν καὶ 3) Αὐτοί, οἱ ὅποιοι ἐκ πεποιθήσεως προσεχώρουν εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ προέβαινον εἰς εἰλικρινῆ ὁμολογίαν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς πίστεως. Ἐκ τῶν κατηγοριῶν τούτων, αἱ δύο πρῶται θὰ πρέπει νά ἦσαν αἱ πλέον ἀσταθεῖς καὶ ἀβέβαιαι διὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν

Convegno Storico Internazionale (Trento, 2-6 sett. 1963), Roma-Wien 1965 καὶ ἐξῆς. G o d f r e d u s B u s c h b e l l, Concilii Tridentini Epistularum, pars prima Friburgi Brisgoviae 1916, pars secunda Friburgi Brisgoviae 1937. G. A l b e r i g o, L'ecclesiologia del Concilio di Trento, «Rivista di storia della Chiesa in Italia» 17(1964) 227-242. E m m a n u e l L a n n e, La conception post-tridentine de la Primauté et l'origine des Églises unies, «Irénikon» 52(1979), ἀρ. 1, 5-33.

1. Σημειωτέον ἔνταῦθα ὅτι μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Βαλκανίων ὑπὸ τῶν Τούρκων (κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα), συνέπεια τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ κατάλυσις τῶν ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ κρατιδίων, πολλοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἐκ τῶν μερῶν τούτων ἤρχισαν νά ἀναζητοῦν στρατιωτικὴν βοήθειαν καὶ οἰκονομικοὺς πόρους, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νά ἐνισχύσουν τὰς δι' ἐπανάστασιν ὀργανωμένας ομάδας πρὸς ἐπανάκτισιν τῶν καταληφθεισῶν πατριδῶν τῶν καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀπολεσθείσης ἀνεξαρτησίας τῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νά διατηρήσουν τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ ἰδρύματα αὐτῶν, ἤτοι ἐκκλησίας, σχολεῖα κ.ά. Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτων λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ τινες, εἴτε ὡς ἀπεσταλμένοι καὶ ἐκπρόσωποι τῶν ὑπὸ κατοχὴν διατελοῦντων λαῶν ἐκείνων, εἴτε καὶ ἐξ ἰδίας αὐτῶν πρωτοβουλίας, μετέβαινον εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ ἐμφανιζόμενοι πρὸ τῶν βασιλέων, πριγκήπων καὶ λοιπῶν ἀρχηγῶν ἐκείνων, προσελάθουν, περιγράφοντες τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν ἐν τοῖς Βαλκανικοῖς Χριστιανῶν, νά ἀποσπάσουν ἐκ τούτων οἰκονομικὴν ἢ καὶ στρατιωτικὴν βοήθειαν. Ἐξ αὐτῶν, λοιπόν, πολλοὶ κατέφευγον κατὰ καιροὺς καὶ πρὸς τὸν Πάπαν ζητοῦντες τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ. Πρβλ. καὶ Ἄ π ο σ τ. Ε. Β α κ α λ ο π ο ὄ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη, 1969, σ. 189.

Ἐκκλησίαν, διότι ὑπάρχουν ἀρκετά παραδείγματα κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὴν Ρώμην ἢ καὶ ἀπὸ ἄλλα ρωμαιοκαθολικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης ἐληθσίουουν τὰς περιστάσιακάς καὶ ἐξ ἀπλῆς σκοπιμότητος ὑποσχέσεις καὶ ὁμολογίας, τὰς ὁποίας ἐδίδον πρὸς τὸν Πάπαν, οὐχὶ δὲ σπανίως, ἐν συνεχείᾳ, ἐδείκνυον ἀνάλογον συμπάθειαν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ὁμολογίας, ἄλλων κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐπεσκέπτοντο, ὅπως λ.χ. πρὸς τὴν προτεσταντικὴν (ἐν Γερμανίᾳ ἢ Ὁλλανδίᾳ κ.ά.), ἢ ἐνεθυμοῦντο τὰ ὀρθόδοξα φρονήματά των, ὅταν ἐπεσκέπτοντο τὴν Ρωσίαν διὰ νὰ ζητήσουν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς τσάρους¹.

Ἀσφαλῶς τὰ πολλαπλᾶ παραδείγματα τῶν ἐπιπολαίων, καιροσκοπικῶν καὶ πρὸς ὄραν προσχωρήσεων Ὁρθοδόξων κληρικῶν εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν καὶ τῶν ἀποσκιρτήσεων αὐτῶν ἐξ αὐτοῦ, θὰ ἀνησύχησαν τοὺς κατὰ καιροὺς Πάπας καὶ τοὺς περὶ αὐτοὺς, καὶ θὰ κατέστησαν αὐτοὺς περισσότερο ἐπιφυλακτικοὺς ἔναντι τῶν παρουσιαζομένων νέων περιπτώσεων Ὁρθοδόξων κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο εἰς τὴν Ρώμην διὰ νὰ ζητήσουν ἀνάλογον βοήθειαν ἀπὸ τὸν Πάπαν, μὴ παραλείποντες νὰ δηλώσουν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των πρὸς αὐτόν, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν προθυμίαν των νὰ κάμουν ὁμολογίαν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς πίστεως. Ἀκριβῶς αὕτῃ ἡ ἀνησυχία, ἡ ὑπογία, ἡ ἀμφιβολία καὶ ἡ ἐπιφυλακτικότης ἔναντι τῶν φιλοκαθολικῶν αἰσθημάτων τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀχρίδος διαφαίνονται εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀναφερόμενον πρὸς αὐτοὺς γράμμα τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Η΄.

γ) Ὅτι ὁ Πάπας οὐδόλως ὑπόσχεται εἰς αὐτοὺς συγκεκριμένην τινὰ βοήθειαν, ἀλλ' ἀπλῶς γράφει εἰς αὐτοὺς ὅτι προσεύχεται δι' αὐτοὺς καὶ ὅτι, ἐὰν προσέλθουν εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, ὁ Θεὸς δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτοὺς καὶ θὰ ἀπελευθερώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν δουλείαν², καὶ δ)

1. Ὁ S. V a i l h é, εἰς τὸ ἄρθρον αὐτοῦ περὶ «Ἀχρίδος», ἀναφερόμενος εἰς τὰς προσκαιροὺς αὐτὰς μεταστροφὰς ἐνίων ἱεραρχῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, γράφει χαρακτηριστικῶς, τ. I, ἐξῆς: «Ces conversions et ces bons propos étaient-ils sincères? On en a douté et l'on n'a guère vu dans ces actes ou dans ces démarches qu'une manière habile d'obtenir de la Cour romaine d'assez fortes aumônes, nécessaires pour rétablir les finances de l'archevêché d'Achrida. Je n'oserais affirmer que l'intérêt n'entrât pas un peu en ligne de compte dans ces retours au catholicisme, surtout quand on voit parfois les mêmes archevêques tendre la main aux souverains orthodoxes de Russie et aux humanistes protestants d'Allemagne et de Hollande; il est possible aussi, au moins pour plusieurs d'entre eux, que l'idtérêt du moment s'alliât avec les sentiments du coeur», βλ. «Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastique», τ. I, στήλη 325. Πρβλ. Heinrich Gelzer, Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden, Leipzig 1902, σ. 26, ἀρ. 47 I v. S n e g a r o v, Istorigja..., ἔ.ά., σ. 96. Σ ω τ η ρ ί ο υ Α. Β α ρ ν α λ ί δ ο υ, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ζωσιμᾶς (1686-1746) καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ δρᾶσις αὐτοῦ, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 75-76.

2. Πρβλ. καὶ N i l o B o r g i a, I monaci Basiliani d'Italia in Albania. Appunti di storia missionaria, secoli XVI-XVIII, Roma-Istituto per l'Europa Orientale, 1935, σ. 31.

ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Πορφύριος Παλαιολόγος ἔδειξε σημεῖα ὑποταγῆς εἰς τὸν Πάπαν καὶ ὅτι συμφώνως πρὸς ὅσα γράφει ὁ τελευταῖος οὗτος, ὁ Πορφύριος ἀνεγνώρισε τοῦτον ὡς διάδοχον τοῦ Πέτρου καὶ «Βικάριον» τοῦ Χριστοῦ¹.

Γενικῶς εἰπεῖν, ἐὰν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ ὄλου περιεχομένου τοῦ γράμματος τούτου τοῦ Πάπα, ἡ ἀποστολὴ τοῦ Πορφυρίου εἰς Ρώμην θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς μὴ στεφθεῖσα ὑπὸ ἐπιτυχίας, καὶ τοῦτο διότι ὁ Πάπας, ἐκτὸς ἀορίστων τινῶν ὑποσχέσεων καὶ λόγων παρηγορίας, τοὺς ὁποίους διπλωματικῶς παρέθεσεν εἰς τὸ γράμμα αὐτοῦ, δὲν ἐφάνη νὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ βοηθήσῃ ἐμπράκτως τοὺς Ὀρθοδόξους κατοίκους τῆς Ἀχρίδος, ἐὰν οὗτοι δὲν προσήρχοντο εἰλικρινῶς εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν. Τοῦτο ἐξ ἄλλου συνέβαινε καὶ μὲ ἄλλας κατὰ καιροὺς περιπτώσεις Ὀρθοδόξων, κατὰ τὴν περιόδον τῆς τουρκοκρατίας, ὡσάκις οὗτοι ἐζήτουν τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα.

Τὸ ταξίδιον τοῦ Πορφυρίου εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ ἡ ἐγκατάστασις αὐτοῦ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Μετὰ τὴν Ρώμην ὁ Πορφύριος, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου, διήλθεν ἐκ Πολωνίας². Τοῦτο πληροφοροῦμεθα ἐκ

1. Πρβλ. καὶ Ἀ. π. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, ἔ.α., σ. 189-190.

2. Ἡ Πολωνία ἦτο χώρα εἰς τὴν ὅποιαν μετέβαινον ἢ ἐκ τῆς ὁποίας διήρχοντο ἄρκετοὶ Ὀρθόδοξοι κληρικοὶ ἢ Ἐνωτικοί, οἱ ὅποιοι ἐνίοτε ἐζήτουν ἀπὸ τοῦς ἄρχοντας τοῦ κράτους τούτου βοήθειαν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδοῦλων Χριστιανῶν. Ἡ χώρα αὕτη ἐβοήθησε πολὺ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, κυρίως διὰ μέσου τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοῦιτῶν, ἵνα ἀναπτύξῃ προπαγανδιστικὴν δρᾶσιν μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων, ἰδίως ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς. Ἐνεκα δὲ τούτου ἡ Ὀρθοδοξία διέτρεχε μεγάλους κινδύνους τόσον εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσίαν, ὅσον καὶ εἰς τὴν Πολωνίαν. Ἰδίως μετὰ τὴν Σύνοδον τῆς Βρέστης, τὸ 1596, εἰς τὴν ὅποιαν ἐκυρώθη ἐπισήμως ἡ Ὀνία, ἡ κατάστασις τῶν ἐκεῖ Ὀρθοδόξων ὤδωσεν ἐπὶ τὰ χεῖρω. Πρὸς πρόληψιν δὲ τελείου ἀφανισμοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος ὁ Πηγᾶς ἀπέστειλεν, ἦδη τὸ 1594, εἰς Πολωνίαν, ὡς Πατριαρχικὸν Ἐξαρχον Κύριλλον τὸν Λούκαριν, καὶ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἀρχιμανδρίτην Νικηφόρον. Βλ. Α. Π. Κεραμέως, Ἑλληνικά κείμενα χρήσιμα τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ρωμανίας, Ἐν Βουκουρεστίῳ 1909, σ. 417. Χρυσοστόμου Παπαδόπουλου, Οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1907, σ. 21-36. Τοῦ ἰδίου, Σχέσεις Ὀρθοδόξων καὶ Λατίνων κατὰ τὸν Ιστ' αἰῶνα, Ἐν Ἀθήναις 1925. Τοῦ ἰδίου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934), Ἀλεξανδρεία 1935, σ. 645-647, 665, 669-671. Kazimierz Chodynicki, Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny, 1370-1632, Warschau 1934 (Bibl. d. Inst. für Osteurop. Gesch. d. Univ. Wien), σ. 288 κ.ε., 346 κ.ε. Oscar Halecki, Unia Brzeska w świetle współczesnych świadectw

λευκώματος (album) τῆς ἐν Κρακοβία Ἱησουϊτικῆς Ἀδελφότητος¹, εἰς τὸ ὁποῖον υπέγραψαν τὴν 31ην Ἰουλίου 1625 τόσον ὁ Πορφύριος, ὅσον καὶ ὁ Δυρραχίου Ἱερεμίας. Ἐκ τούτων ὁ μὲν πρῶτος υπέγραψεν ὡς ἐξῆς: «Πορφύριος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας², Ἀλβανίας, Δευτέρας Μακεδονίας καὶ τῶν λοιπῶν πατριάρχης³, ὁ δὲ Ἱερεμίας ὡς «ταπεινὸς μητροπολίτης Δυρραχίου Ἱερεμίας»⁴. Κάτωθεν τῶν ὑπογραφῶν τῶν δύο τούτων ἱεραρχῶν ὑπάρχει λατινιστὶ ἡ ἐξῆς περὶ αὐτῶν σημείωσις: «Hi duo redeunt ex Urbe post praestitam. Urbano VIII Pontifici Maximo obedientiam Cracoviae commorantes Congregationi nostrae sua nomina dederunt»⁵.

greckich, ἐν Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy, szkice, materiaty historyczne, I, Rom 1954, σ. 71-137. Τοῦ Ἰ δ ἰ ο υ, From Florence to Brest (1439-1596), Rome 1958. J. Urbana, Pologne. L'Église Orthodoxe. La question de l'union, «Dictionnaire de Théologie Catholique», τ. 12 (μέρος 2), Paris 1935, στήλαι 2464-2467. Β α σ. Σ τ α υ ρ ἰ δ ο υ, Πολωνίας, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. 10, Ἀθήνα 1960, στήλαι 541-546. Πρβλ. καὶ Ζ α χ α ρ ἰ α Ν. Τ σ ἰ ρ α ν λ ἦ, Ἡ «Σοσιετὰ τῶν Γραικῶν» στὴν αὐτοκρατορία τῶν Ἀψβούργων (1720), «Δωδώνη» 3(1974)161, ὑποσ. 1. Περὶ τῆς Συνόδου τῆς Βρέστης βλ. ὠσαύτως Α. W e l y k y j, Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590-1600), Romae 1970. J a n K r a j c a r S. J., Jesuits and the Genesis of the Union of Brest, «Orientalia Christiana Periodica» XLIV (1978), fasc. I, 131-153.

1. «Album sodalium congregationis sub titulo Assumptionis B. Mariae Virginis erectae in domo professa Cracoviensi Societatis Iesu». Βλ. G. H o f m a n n, Byzantinische Bischöfe und Rom, ἔ.ἀ., σ. 133.

2. Διορθώνομεν τὸν Hofmann, ὁ ὁποῖος ἔχει «... καὶ πάσης Σερβίας, Βουλγαρίας...». Εἶναι ἐμφανές, ὅτι τὸ λάθος προῆλθεν ἐκ λελανθασμένης ἀντιγραφῆς εἴτε τοῦ συγγραφέως, εἴτε τοῦ ἐκδότη, διότι ἡ τοιαύτη σειρὰ τοποθετήσεως τῶν δύο γεωγραφικῶν ὀνομάτων εἰς οὐδεμίαν ὑπογραφὴν τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀχρίδος συναντᾶται. Ἐξ ἄλλου, ὁ μεταφράσας τότε τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Πορφυρίου εἰς τὴν λατινικὴν ἔχει ὀρθῶς: «. totius Bulgariae, Serviae...», βλ. G. H o f m a n n, ἔ.ἀ., σ. 133.

3. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ ἴδιον λεύκωμα καὶ κάτωθεν ἀκριβῶς τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Πορφυρίου ὑπάρχει λατινιστὶ ἡ ἐξῆς σημείωσις: «Ill. mus ac Rev. mus Porphyrius Palaeologus Constantinopolitanus misericordia Dei archiepiscopus Primae Iustinianae de Ochreda, totius Bulgariae, Serviae, Albaniae, Secunde Macedoniae (etc.) et caeterorum id est Cyprii, Montis Synai, Georgianorum, seu Veriae, archiepiscoporum patriarcha». Βλ. G. H o f m a n n, ἔ.ἀ., σ. 133. Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι ὁ γράψας τὴν ἐν λόγῳ σημείωσιν εἶχε παντελῆ ἀγνοίαν τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος, ἐνεκα δὲ τούτου ἐπεξηγῶν τὴν ἔκφρασιν: «καὶ τῶν λοιπῶν πατριάρχης», ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸ τέλος τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Πορφυρίου, γράφει ἐσφαλμένως, ὅτι οὗτος ἦτο πατριάρχης, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, τοῦ Σινᾶ καὶ τῶν Γεωργιανῶν.

4. Κάτωθεν τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Ἱερεμίου ὑπάρχει λατινιστὶ ἡ ἐξῆς σημείωσις: «Ill. mus ac Rev. mus Hieremias humillimus metropolita Diraciensis», βλ. G. H o f m a n n, ἔ.ἀ., σ. 133.

5. Βλ. G. H o f m a n n, ἔ.ἀ.

Δέν εἶναι γνωστόν ἐπὶ πόσον χρονικὸν διάστημα οἱ δύο ἱεράρχαι παρέμειναν εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ ἂν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀχρίδα. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι οὗτοι, πρὸ τῆς 6ης Ἰουλίου τοῦ 1626, εὐρίσκοντο εἰς τὴν βενετοκρατουμένην τότε Ζακύνθον¹, διότι ὑπὸ τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην σώζεται ἔγγραφο, ἐκ τοῦ ὁποίου προκύπτει ὅτι ἀμφότεροι συνεφώνησαν μετὰ τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἐν Ζακύνθῳ Μονῆς τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων νὰ παραχωρηθῇ αὐτῇ εἰς αὐτούς, ὅπως διαβιώσουν ἐν αὐτῇ, ὁ μὲν Πορφύριος ὡς ἡγούμενος, ὁ δὲ Δυρραχίου Ἱερεμίας ὡς οἰκονόμος, εἰσάγοντες δὲ καὶ ἄλλους μοναχούς, νὰ καταστήσουν τὴν ἐν λόγῳ Μονὴν κοινόβιον². Ἡ πληροφορία αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι οἱ δύο οὗτοι κληρικοὶ δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψουν πλεόν εἰς τὴν Ἀχρίδα, εἴτε διότι δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπιστρέψουν, ἐκ φόβου μήπως συλλάβουν αὐτούς οἱ Τοῦρκοι, ἔνεκα τοῦ ὅτι μετέβησαν εἰς τὴν Ἐσπερίαν πρὸς ἐξασφάλισιν βοήθειας³, εἴτε διότι δὲν ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Ἀχρίδος, ἔνεκα τοῦ ὅτι εἶχον προχωρήσει πέραν τοῦ δέοντος εἰς τὰς σχέσεις τῶν μετὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν.

Πάντως, μετὰ τὴν γενομένην συμφωνίαν, οἱ δύο ἱεράρχαι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων⁴, ἀλλ' ἀποδεικνύεται ὅτι μετ' ὀλίγους μῆνας ἢ ἐν λόγῳ συμφωνία διελύθη διὰ νεωτέρου ἔγγραφου, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 9 Φεβρουαρίου 1627, ἐπειδὴ ἀντεστρατεύετο αὕτη πρὸς ρητὴν διάταξιν τοῦ κτήτορος τῆς Μονῆς Σταματίου Σκληροῦ⁵.

1. Ἱστορικὰ περὶ τῆς βενετοκρατουμένης Ζακύνθου (1485-1797), βλ. ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Λ ε ω ν ῖ δ α Χ. Ζ ὠ η συγγραφείᾳ «Ἱστορία τῆς Ζακύνθου», Ἀθῆναι 1955, σ. 115 κ.έ.

2. Βλ. Λ ε ω ν ῖ δ α Χ. Ζ ὠ η, Ἐκκλησιαστικὰ Ἐγγραφα. Διαθήκη Πορφυρίου Παλαιολόγου πατριάρχου (!) Ἀχριδῶν, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ' (1930), ἀρ. 37,394, ὑποσ. 1.

3. Σημειώτεον ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐθεώρουν ὑπόπτους ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι μετέβαινον εἰς κράτη ἐθρικήως διακείμενα πρὸς τὴν Ὄθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην εἶχον λάβει αὐστηρότερα μέτρα κατὰ μήκος τῶν συνόρων ἔνεκα τῆς καταργηθείσης συνθήκης μετὰ τῶν Ἐνετῶν. Τὴν 9ην Μαΐου 1622 ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Ἐνετίας ἔγραψε πρὸς τὸν Δόγην τῆς Ἐνετίας τὰ ἑξῆς: «... ὁ Πατριάρχης τῶν Ἑλλήνων [Κύριλλος ὁ Λούκαρις] εἰς μίαν ἐμπιστευτικὴν του ἐπιστολῆν μοὶ ἀνακοινοῖ ὅτι, καθ' ἃ ἔμαθεν ἐξ ἀσφαλοῦς πηγῆς, ἀπεστάλησαν διαταγαὶ εἰς τὸν μπάην τῆς Θεσσαλονίκης νὰ προσέχῃ τὰ σύνορα καὶ νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ καὶ τοὺς ἄλλους γειτονικοὺς διοικητικοὺς ἄρχοντας ἵνα συμμορφωθοῦν καὶ αὐτοὶ καὶ τοῦτο, διότι ἐλύθησαν οἱ ὅροι τῆς συνθήκης μετ' ἡμῶν καὶ μᾶλλον ὡς ἐχθροὺς τῶν οἱ Τοῦρκοι...», βλ. Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο υ Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 173.

4. Περὶ τῆς μονῆς ταύτης, τὴν ὁποίαν ὁ μοναχὸς Ἀκάκιος ὁ Σκληρὸς κατέστησε κοινόβιον τὸ ἔτος 1588, βλ. Λ ε ω ν ῖ δ α Χ. Ζ ὠ η, Λεξικὸν Φιλολογικὸν καὶ Ἱστορικὸν Ζακύνθου, Ἐν Ζακύνθῳ 1894, σ. 486. Τοῦ ἰδίου, Διαθήκη Πορφυρίου ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν τοῦ Παλαιολόγου, «Μεσαιωνικὰ Γράμματα» I(1931) 144, ὑποσ. 1, Ν τ ῖ ν ο υ Κ ο ν ὀ μ ο υ, Ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια ἐπὶ Ζακύνθῳ, Ἀθῆναι 1967, σ. 77-78.

5. Βλ. Λ ε ω ν ῖ δ α Χ. Ζ ὠ η, Ἐκκλησιαστικὰ Ἐγγραφα..., «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ'(1903), ἀρ. 37, 394, ὑποσ. 1.

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1627 ὁ Πορφύριος «ἐν ἀσθενείᾳ δεινῇ περιπεσῶν» συνένταξε διαθήκην, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν κυριώτερος ἐκ τῶν κληρονόμων τοῦ καθίστατο ὁ μητροπολίτης Δυρραχίου Ἱερεμίας, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Πορφύριος ἐκληροδοτεῖ τὰ ἐνδύματά του, τὰ ἱερά ἄμφιά του, τετρακόσια ρεάλια κ.ἄ. Ἐκ τῶν ρεαλίων τούτων ὁ Ἱερεμίας ὤφειλε νὰ δώσῃ εἰς μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους «δέκα σαρανταλείτουργα». Ὡσαύτως, ἐκληροδοτεῖ καὶ 1.100 ρεάλια εἰς τὸν ἀδελφόν του Χριστόδουλον, τὰ ὁποῖα προφανῶς εἶχε δανείσει εἰς αὐτόν, μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι οὗτος θὰ ἐξεπλήρου ἐπιθυμίαν τοῦ Πορφυρίου καὶ θὰ ἐνυμφεῦτο «τὴν θυγατέρα τοῦ μ(ισσέ)ρ Θεοχάρη Θεοδόση»¹.

Τοῦ Πορφυρίου σώζεται ὡσαύτως καὶ ἐπιδιαθήκη (κωδίκηλλος), συνταχθεῖσα εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ φέρουσα ἡμερομηνίαν 18 Ὀκτωβρίου 1634. Ἐκ ταύτης πληροφοροῦμεθα ὅτι οὗτος εἶχε κάμει καὶ ἐτέραν ἐπιδιαθήκην τὴν 25ην Ἰουλίου 1631, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπεκύρωσε διὰ ταύτης τῆς νεωτέρας καὶ προσέθετεν ὅτι ὅσα θὰ ἐκληροδοτεῖ εἰς τὸν ἀδελφόν του Χριστόδουλον δὲν τὰ κληροδοτεῖ πλέον μετανοήσας².

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Πορφυρίου εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνωμοτικὰς ἐνεργείας ἐναντίον Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1631 συναντῶμεν τὸν Πορφύριον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὑπάρχει μεγάλη-πιθανότης νὰ ἦλθεν οὗτος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν προσκληθεὶς εἴτε ἀπὸ τοὺς Ἰησουῖτας³, εἴτε ἀπὸ τὸν φιλοκαθολικὸν μητροπολίτην πρῶην Χαλκηδόνος Ἰσαάκ⁴, μὲ σκοπὸν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν

1. Τὴν ὑπὸ ἡμερομ. 20 Ἰουνίου 1627 διαθήκην τοῦ Πορφυρίου ἐξέδωκεν ὁ Λεωνίδας Χ. Ζώης, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ'(1903), ἀρ. 37, 394-395. Τὴν ἐπανεκδίδομεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἐκδόσεως εἰς τὸ «Παράρτημα Ἐγγράφων», ἔγγραφο 3.

2. Βλ. Α. Χ. Ζώη, Διαθήκη Πορφυρίου, ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν τοῦ Παλαιολόγου, «Μεσαιωνικὰ Γράμματα» 1(1931)142-143. Τὴν ἐν λόγῳ ἐπιδιαθήκην ἐπανεκδίδομεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἐκδόσεως, εἰς τὸ «Παράρτημα Ἐγγράφων», ἔγγραφο 4.

3. Περὶ τῆς ἔγκραστασίας τῶν Ἰησουϊτῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν βλ. G a b r i e l d e M u n, L'établissement des Jesuites à Constantinople sous le règne d'Achmed Ier, (1603-1617) «Revue des questions historiques» 47(1903)163-172.

4. Ὁ Χαλκηδόνος Ἰσαάκ καὶ ὁ Ἐφέσου Σίλβεστρος καθρέθησαν τὸν Μάιον τοῦ 1630 ὑπὸ συνόδου ἐκ 30 ἀρχιερέων καὶ 14 κληρικῶν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας προκαθημένου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Βλ. Ἀρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κώδιξ Α', σ. 262-263. Πρβλ. Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ', ἐν Βενετίᾳ 1872, σ. 568. Ὁ Ἰσαάκ φέρεται ὡς ἐκλεγείς μητροπολίτης Καισαρείας τὴν 8ην Ἰουνίου 1630. Β'. Ἀρχεῖον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κώδιξ Α', σ. 216. Ὁ R. Janin τὸν συμπεριλαμβάνει εἰς τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τῆς Μητροπόλεως Καισαρείας θέτων αὐτὸν

έναντίον του Λουκάρεως¹ διοργανουμένην συνωμοσίαν πρὸς ἀπομάκρυν-
σιν τούτου ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου². Ὁ πρῶν Χαλκηδόνος Ἰσαὰκ ἤδη

μετὰ τὸν Μητροφάνην τὸν Δ', καθαιρεθέντα κατ' αὐτὸν τὴν 8ην Ἰουνίου 1630, καὶ πρὸ τοῦ Ἐπιφανίου, ἐκλεγέντα τὸ 1637 (βλ. Césarée, métropole civile et religieuse de la Cappadoce, «Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastique», τ. 12, Paris 1953, στήλη 202. Ἐκ τοῦ Κώδικος Α', (σ. 216) τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι πρὸ τοῦ Ἰσαὰκ μητροπολίτης Καισαρείας ἦτο ὁ Ἐπιφάνιος καὶ οὐχὶ ὁ Μητροφάνης, ὡς ἔχει ὁ R. Janin.

1. Ὁ βίος καὶ ἡ δράσις Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐγένοντο μέχρι τοῦδε ἀντικείμενον πολυαριθμῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία εἶναι πλουσιωτάτη. Ὁ Gunnar Hering, Ökumenisches Patriarchat und Europäische Politik, 1620-1638, Wiesbaden 1968, σ. 342-412, παραθέτει συστηματικῶς καὶ λεπτομερῶς τὴν μέχρι τοῦ 1968 βιβλιογραφίαν περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου ἀνδρός. Ἐνταῦθα παραθέτομεν μελέτας τινὰς περὶ τοῦ Λουκάρεως καὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ἐκδοθεῖσας ἀπὸ τοῦ 1968 καὶ ἐξῆς: Μ. Ι. Μανούσακα, Ἐκδόματα Πατριαρχικὰ Γράμματα (1547-1806) πρὸς τοὺς ἐν Βενετίᾳ Μητροπολίτας Φιλαδελφείας καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἀδελφότητα, Βενετία 1968, ἰδίως σ. 57-63. Τοῦ αὐτοῦ, Συλλογὴ ἀνεκδότων ἐγγράφων (1578-1685) ἀναφερομένων εἰς τοὺς ἐν Βενετίᾳ μητροπολίτας Φιλαδελφείας, «Θησαυρίσματα» 6(1969) 7-112. Ι. Κ. Χασιώτη, Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖο καὶ ἡ Κρήτη μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρεως, Ἐκδόματα Γράμματα τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου Α' (1639), «Θησαυρίσματα» 6(1969)201-236. Michael J. Brown, Itinerant Ambassador. The life of Sir Thomas Roe, Lexington 1970. Cornegie Samuel Calian, Cyril Lucaris: The Patriarch who failed, «Journal of Ecumenical Studies» 10 (1973) ἀρ. 2, 319-336. Keetje Rozemond, Cyrille Lucar Sermons, 1598-1602, (Byzantina neerlandica, Fasc. 4), Brill, Leiden 1974. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Λουκάρεια Α', Β', Γ', «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», ΜΑ'(1974)153-194. Andreas Tillyrides, Cyril Lucaris and the Codex Alexandrinus, «Analecta» (Publications of the Institute for Oriental Studies of the Library of the Greek Orthodox Patriarchate of Alexandria), Number 24, Alexandria 1975, σ. 103-133. Μητροπολίτου Ἀξώμης Μεθοδίου, Κύριλλος Λούκαρις, «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» ΝΔ'(1972), τεύχ. 4, 426-429. Δημητρίου Ἰωάνεσκοῦ, Αἱ σχέσεις τῶν Ρουμανικῶν Χωρῶν μετὰ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» ΝΕΤ'(1974), τεύχ. 1-2, 56-64. W. H. Bates, Cyril Loukaris and his confession. An examination of East-West Debaclé, «Eastern Churches News Letter», No 70(1974/1975) 5-14. Keetje Rozemond, Cyrille Lukar. Sermons 1598-1602 (Byzantina Neerlandica 4), Leiden 1974. Ζαχ. Ν. Τσιρπανλή, Ὁ Κύριλλος Λούκαρις καὶ ἡ Καθολικὴ Προπαγάνδα τῆς Ρώμης (1622-1638), «Κρητολογία», τεύχ. IV (Ἰανουάριος-Ἰούνιος 1977), 49-56. George A. Maloney, A History of Orthodox Theology since 1453, Belmont Massachusetts 1976, 125-137. Νomikos Michail Vaporiis, Patriarch Kyrillos Loukaris and the Translation of the Scriptures into Modern Greek, «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» 59(1977)227-241. C. Dragas, Seventeenth Century Document relating to the Confession of Cyril Loucaris, «Abba Salama», 9(1978) 153-206.

2. Περὶ τῶν προθέσεων τῶν Ἰησοῦϊτῶν ἐναντι τοῦ Λουκάρεως βλ. Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, Πατριαρχικά, ἤτοι ἀνεκδότοι πληροφορία σχετικὰ πρὸς τοὺς Πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1556-1702, «Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀ-

ἀπὸ ἐνὸς ἔτους ἠγεῖτο μιᾶς ομάδος ἱεραρχῶν, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ τοποθετήσουν τοῦτον, καταβιβάζοντας τὸν Λούκαριν, εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον¹. Οὗτος, μὲ τὴν συναίνεσιν τοῦ Πάπα, ἦλθεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ μητροπολίτου πρώην Σόφιας Μελετίου², κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου τοῦ 1631, ἀπὸ τὴν Ρώμην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ δύο κληρικοί, λαβόντες ὁμοῦ καὶ τὸν Πορφύριον Παλαιολόγον, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν ὡς φιλοξενούμενοι τοῦ πρέσβεως Comte de Marcheville Henri de Gournay. Τοῦτο πληροφοροῦμεθα τόσον ἐκ γράμματος, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν οὗτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Η΄ τὸ 1632, ὅσον καὶ ἐκ γραμμάτων τοῦ ἰδίου πρὸς τὴν Congregatio de Propaganda Fide καὶ πρὸς τὸν γραμματέα αὐτῆς Francesco Ingoli. Ἐν τοῖς ἐν λόγῳ γράμμασιν, οὗτος ἀναφέρεται μεταξύ ἄλλων εἰς τὴν προετοιμαζομένην συνομοσίαν ἐναντίον Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως, καθὼς καὶ εἰς τὴν φιλοξενίαν, τὴν ὅποιαν παρέσχεν εἰς τοὺς προαναφερθέντας κλη-

θηνῶν», τ. 15, ἀρ. 4, Ἐν Ἀθήναις 1951, 51-52, 62. Ζαχ. Ν. Τσιρπανλῆ, Ὁ Κύριλλος Λούκαρις..., ἔ.ἀ., Βλ. ὡσαύτως Narratio Historica Turbarum quas Constantinopoli moventur Jesuitae adversus Cyrillum Patriarcham, anno Domini 1627 et 1628, et alia notata dignissima a Chrysoculo Logotheta Magnae Ecclesiae, viro Docto, qui fuit testis ocularis, fideliter conscripta (παρὰ J. A y m o n, Monuments authentiques de la religion des Grecs..., A la Haye 1708, σ. 201-236· πρώτη ἐκδοσις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Robert Rivet, *Mysteria Patrum Jesuitarum*, Lampropoli 1663, append. II, σ. 283-350. Πρβλ. E. L e g a n d, Bibliographie Hellénique... au XVIIIe siècle, τ. 3, Paris 1895, ἀριθ. 706, σ. 87-88. M. I. Μανούσακα, Ἡ ἀνεκδοτὸς μουστικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Κυρίλλου Λουκάρως πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Sir Thomas Rowe (1625-1628), «Πεπραγμένα τοῦ Θ΄ Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου» (Θεσσαλονίκη, 12-19 Ἀπριλίου 1953), τ. Β΄, Ἀθήναι 1956, σ. 533-543. Γενικώτερα περὶ τῆς δράσεως τῶν Ἰησοῦιτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα βλ. A. C a r a y o n, Relations inédites des missions de Compagnie de Jesus à Constantinople et dans le Levant au XVIIe siècle, Poitiers-Paris 1864. G. H o f m a n n, Il vicariato apostolico di Constantinopoli, 1453-1830, «Orientalia Christiana Analecta» 103 (1935) 46, 49, 53, 56. Ἀδαμαντίου Ν. Διαμαντοπούλου, Κύριλλος Λούκαρις ὁ Κρής. Ὁ μέγας Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος (1620-1638). Ἱστορικὴ Μελέτη, «Κύριλλος ὁ Λούκαρις (1572-1638)». Τόμος ἐκδιδόμενος ἐπὶ τῇ τριακοσιετηρίδι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1638-1938), ἐπιμελεία τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν καὶ Συλλόγου Μεσαιωνικῶν Γραμμάτων, Ἀθήναι 1939, σ. 37-39, 51 καὶ ἐξῆς. M. d e V a u m a s, Lettres et documents du Père Joseph de Paris concernant les Missions Étrangères (1619-1638), Lyon 1942, σ. 96.

1. Πρβλ. V i c t o r S e m n o z, Les dernières années du Patriarche Cyrille Lucar, «Échos d'Orient» 6(1903)101.

2. Ὁ μητροπολίτης Σόφιας Μελετίος καθιρέθη συνοδικῶς ἐπὶ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1631 (βλ. Ἀρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κῶδιξ Α΄ σ. 220) καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐξελέγη τὸν Μάιον τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Ἰγνάτιος (βλ. Ἀρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κῶδιξ Α΄ σ. 224. Πρβλ. καὶ Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ΄, ἔ.ἀ., σ. 568).

ρικούς. Καί διὰ μὲν τοὺς δύο πρώτους ἐκ τῶν τριῶν ἱεραρχῶν γράφει ὅτι ἦσαν οἱ μητροπολίται Σόφιας Μελέτιος καὶ Χαλκηδόνης (Ἰσαάκ), διὰ δὲ τὸν Πορφύριον Παλαιολόγον γράφει ὅτι ἦτο μητροπολίτης Πατρῶν¹. Ἀναμφιβόλως, ὁ Κόμης de Marcheville ἔσφαλε ὡς πρὸς τὴν ἔδραν τοῦ Πορφυρίου², διότι εἶναι βέβαιοι ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος ἦτο ἀρχιεπίσκοπος Ἐχρίδος καὶ διετήρησε τὸν τίτλον τοῦτον καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἀπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν ἔδραν τῆς Ἐχρίδος³. Δὲν εἶναι βεβαίως γνωστόν, ἐλλείψει ἄλλων μαρτυριῶν, ἐὰν ὁ Κόμης ἔκαμε σύγχυσιν τῆς Ἐχρίδος μετὰ τῶν Πατρῶν, ἢ ἐὰν ὁ Πορφύριος, μὴ θέλων νὰ ἀποκαλύψῃ δι' ἰδίου λόγους τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν ἔδραν αὐτοῦ, ἐπαρουσιάσθῃ ὡς μητροπολίτης Πατρῶν.

Ἡ ἐναντίον τοῦ Λουκάρως προετοιμαζομένη συνωμοσία ἔλαβε χώραν τὸν Μάιον τοῦ 1632, ὅταν μία ὁμάς φιλοκαθολικῶν ἱεραρχῶν προσεπάθησε νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν Λούκαριν ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον⁴. Ἐνεκα τού-

1. Βλ. Paris, Bibliothèque Nationale, Fonds Italien 519, fol. 7 (Γράμμα τοῦ Κόμητος De Marcheville πρὸς τὸν Πάπαν Οὐραβανὸν τὸν Η'), fol. 10 (Γράμμα τοῦ ἰδίου πρὸς τὴν Propaganda Fide), fol. 15^v (Γράμμα τοῦ ἰδίου πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Propaganda Fide Francesco Ingoli). Πρβλ. Gunnar Hering, Ökumenisches Patriarchat und Europäische Politik 1620-1638, Wiesbaden 1968, σ. 249. Ἐκ τῶν ἀνεκδότων τούτων τριῶν γραμμάτων παραθέτομεν εἰς τὸ «Παράρτημα Ἐγγράφων» τῆς παρουσίας μελέτης τοῦ γράμματος τοῦ Κόμητος De Marcheville πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Propaganda F. Ingoli (βλ. Ἐγγραφοὶ 6).

2. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι καὶ ὁ G. Hering, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν προημιονευθέντων ἐγγράφων, γράφει ἐσφαλμένως ὅτι ὁ Πορφύριος ἦτο μητροπολίτης Πατρῶν. Βλ. Ökumenisches Patriarchat, ἔ.α., σ. 249.

3. Βλ. τὴν ἐπιδιαθήκην, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Πορφύριος τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1634, καὶ τὴν διαθήκην τοῦ ἰδίου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 30 Σεπτεμβρίου 1643. Εἰς μὲν τὴν πρώτην ἀναφέρεται οὗτος ὡς «μακαριώτατος πατριάρχης Ἀχριδῶνος», εἰς δὲ τὴν δευτέραν ὡς «μακαριώτατος... πρῶην ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶνος». Βλ. Λεωνίδα Χ. Ζῶη, Διαθήκη Πορφυρίου, ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν τοῦ Παλαιολόγου, «Μεσαιωνικά Γράμματα» 1(1931) 142-143.

4. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ πρῶην Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Μητροφάνης ὁμοῦ μετὰ τοῦ πρῶην Σερρῶν Ἰωάσαφ εἶχον συμβάλει εἰς τὴν ἐκθρόνισιν καὶ ἐξορίαν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως, καὶ εἰς τὴν ληστρικῶ τῷ τρόπῳ ἀνάρρησιν τοῦ μητροπολίτου Ἀμασειᾶς Γρηγορίου εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον, ἐπισυμβάσαν τὴν 12ην Ἀπριλίου 1623. Ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης ἀναφερόμενος εἰς τὸ γεγονός τοῦτο γράφει: «Ὁ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις, προστάς τοῦ θρόνου μῆνας δέκα πρὸς τοὺς ἑπτὰ καὶ ἡμέρας τέσσαρας, ἀδίκως ἐξώσθη, τῆδε τῇ ἡμέρᾳ Ἀπριλίου ιβ', ἐπὶ τοῦ προρρηθέντος σουλτάν Μουράτ τοῦ Δ', εἶτα καὶ ἐξωρίσθη. Γέγονε δὲ ταῦτα τῇ καταδρομῇ Γρηγορίου τοῦ Ἀμασειᾶς μητροπολίτου, τοῦ καὶ Στραβοαμασειᾶς ἐπικληθέντος, ὃς ληστρικῶς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον καθήρπασε, Μαῖου τῇ ιζ', ἡμέρᾳ Τρίτῃ περιβληθεὶς τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα (συνόντων αὐτῷ δύο καθηρημένον ἀρχιερέων, Μητροφάνους τοῦ Ἀχριδῶν καὶ Ἰωάσαφ τοῦ πρῶην Σερρῶν), παρὰ τοῦ Ἐπιτρόπου Χουσεῖν πασοῦ». Βλ. Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 131. Πρβλ. Καλλινίκου Δελικάνη, Πατριαρχικῶν Ἐγγράφων τ. Γ', Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1905, σ. 1037. I. Snegarov, Istorija na

τοῦ Ὁλοκαυτωσίου συνεκάλεσε, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἐνδημοῦσαν σύνοδον, ἀλλ' ἡ πλειονότης ἐτάχθη ἐξ ὑποκειμενικῶν καθαρῶς λόγων ἐναντίον αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας εἰς τὴν Ὀλλανδικὴν Πρεσβείαν. Ἐχὼν ὁμοίως οὗτος τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Μεγάλου Βεζίρου Ρετζέπ-Πασᾶ, κατῴρθωσε νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον¹. Κατόπιν τοῦ ἀποτυχόντος πραξικοπήματος καὶ τῆς δημιουργηθείσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπικινδύνου καταστάσεως, φαίνεται ὅτι ὁ Πορφύριος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ συνέβη, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπάρχοντα δεδομένα, μεταξὺ τοῦ δευτέρου δεκαπενθημέρου τοῦ Ἰουνίου καὶ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1632. Πάντως οὗτος εὐρίσκετο εἰς Ζάκυνθον πρὸ τῆς 20ῆς Μαρτίου τοῦ 1633, διότι κατὰ τὴν ἐν λόγω ἡμερομηνίαν «παρουσιάσθη πρὸς φύλαξιν ἐνάπιον τοῦ συμβολαιογράφου Ζακύνθου Νικολάου Σκουλογένους» ἡ διαθήκη τοῦ Πορφυρίου, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει οὗτος τὴν 20ὴν Ἰουνίου τοῦ 1627, καὶ κατετέθη αὕτη ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ προμνημονευθέντος συμβολαιογράφου². Ὡσαύτως σώζεται, ὡς ἐλέχθη, καὶ ἐπιδιαθήκη τοῦ Πορφυρίου, γραφεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ζακύνθῳ τὴν 18ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1634³.

Ὅτι ὁ Πορφύριος εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς ἐναντίον τοῦ Λουκάρως συνωμοτικὰς ἐνεργείας πληροφοροῦμεθα καὶ ἕκ τινος, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 18 Ἰανουαρίου 1633, ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐνετοῦ Βαίλου⁴, σταλείσης πιθανότατα πρὸς τὸν Δόγην τῆς Ἐνετίας⁵, εἰς τὴν ὁ-

Ohridskata-Archiepiskopija-Patriaršija..., ἔ.ἀ., σ. 122 καὶ 195. E. Golubinski, Kratkij očer..., ἔ.ἀ., σ. 137, ἀρ. 31. Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία. Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἔθνευσεως (1453-1821), Ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 241. Μ. Δ. Χ., Περὶ τοῦ πρώτου ἐν Ἀνατολῇ τυπογραφείου, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ἔτος 1, τεύχος Β' σ. 22β., Περὶ τοῦ Ἀμασειᾶς βλ. ὡσαύτως G. Hering, Ōkumenisches Patriarchat, ἔ.ἀ., σ. 76, 79, 83-86 καὶ 106. Χ. Γ. Πατριεῆλη, Πατριαρχικὰ Γράμματα καὶ ἄλλα ἔγγραφα καὶ σημειώματα τοῦ ΙΣΤ'-ΙΗ' αἰῶνος ἐκ τοῦ Κώδικος τοῦ Ἱερακος. ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐπετηρίδος τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» 12 (1962) 137, 138.

1. Βλ. G. Hering, Ōkumenisches Patriarchat, ἔ.ἀ., σ. 254-256.

2. Βλ. Λεωνίδα Χ. Ζώη, Ἐκκλησιαστικὰ Ἐγγραφα. Διαθήκη Πορφυρίου Παλαιολόγου..., «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ' (1903), ἀρ. 37, 394.

3. Βλ. Λ. Χ. Ζώη, Διαθήκη Πορφυρίου..., «Μεσαιωνικὰ Γράμματα 1(1931) 142-143.

4. Οὗτος ἦτο ὁ Giovanni Capello (1629-1633) τὸν ὁποῖον διεδέχθη μετὰ τὰς 20 Ἰανουαρίου 1633 ὁ Pietro Foscarini (1633-1636). Βλ. G. Hering, Ōkumenisches Patriarchat, ἔ.ἀ., σ. 193, ὑπόσ. 77.

5. Ἀπὸ τὸ 1631 μέχρι τὸ 1646 Δόγης τῆς Ἐνετίας ἦτο ὁ Francesco Erizzo. Βλ. S. R o-

ποίαν, μεταξύ άλλων αναφέρονται και τὰ ἐξῆς: «... ὁ Πατριάρχης¹ κατόπιν τῶν συνομιλιῶν τὰς ὁποίας εἶχον μετ' αὐτοῦ, συνειπία διαταγῆς τῆς Ὑμετ. Γαληνότητος, ἐρωτηθεὶς ἂν εἰς τὴν ἐπικράτειάν μας ὑπάρχουν διδκταὶ του πολέμοι, ἀπήντησεν ὅτι εἰς τὴν Ζάκυνθον διαμένει ἡδὴ εἰς ἑλλην ὀνόματι Πορφύριος, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος, γεννηθεὶς ἐν Σερβίᾳ καὶ εἰς ἄλλος ὀνομαζόμενος Κουτούπης ὁπαδὸς του, γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ. Ἐπειδὴ πολὺ τὸν ἠνώχλησαν καὶ κατόπιν ἐγκατεστάθησαν εἰς Ζάκυνθον, ὁ Πατριάρχης παρακαλεῖ νὰ μὴ ἐπιτραπῆ ἢ ἀναχώρησις ἐκεῖθεν...»².

Μετὰ ταῦτα, ἐπὶ ὀλίγα ἔτη, δὲν ἔχομεν πληροφορίας περὶ τοῦ Πορφυρίου. Περὶ αὐτοῦ γίνεται λόγος ἐκ νέου εἰς γράμμα, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐνετὸς Βαῖλος³ πρὸς τὸν Δόγην τῆς Ἐνετίας τὴν 6ην Ὀκτωβρίου 1638. Ἐξ αὐτοῦ πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ πρῶην Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Πορφύριος ὁμοῦ μετὰ τοῦ πρῶην Μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου, εὗρισκοντο κατὰ τὸ διάστημα ἐκεῖνο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μάλιστα ἀπετάθησαν εἰς τὴν πρεσβείαν τῆς Ἐνετίας, ζητοῦντες ἄδειαν διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Συγκεκριμένως, ὁ ἐν λόγῳ Βαῖλος ἔγραφε: «... Δύο ἀρχιερεῖς Ἑλληνας, καταγόμενοι ἐκ Ζακύνθου, ἐξ ὧν ὁ εἰς πατριάρχης τῆς Ὀχριδας καὶ ὁ ἄλλος ἀρχιεπίσκοπος τῶν Πατρῶν⁴, παρητήθησαν οἰκειοθελῶς καὶ ἀπετάθησαν εἰς τὴν πρεσβείαν ζητοῦντες τὴν ἄδειαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς Ζάκυνθον. Οὗτοι ὀνομάζονται Πορφύριος Παλαιολόγος καὶ Ἱερεμίας Λευκαδίτης καὶ δὲν ζητοῦν τιμάς, ἀλλὰ θὰ παραμείνουν ὡς ἄπλοι ἱερωμένοι καλόγηροι εἰς τινὰ ἐκκλησίαν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς Ζακύνθου»⁵.

Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἀποσπασματι τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βαῖλου παρατηρητέον τυγχάνει τοῦτο, ὅτι οἱ δύο ἱεράρχαι ἐδήλωσαν ὅτι «παρητήθησαν οἰκειο-

m a n i n, Storia documentata di Venezia, τ. 7, Venezia 1974 (ἔκδ. γ'), σ. 224 καὶ ἐξῆς. A n d r e a d a M o s t o, I Dogi di Venezia nella vita pubblica e privata, Milano 1960, σ. 371 καὶ ἐξῆς.

1. Ἦτοι ὁ Κύριλλος Λούκαρις.

2. Βλ. Κ ω ν σ τ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Πατριαρχικά..., ἐ.ἀ., σ. 64-65.

3. Ἦτο ὁ Alvise Contarini (1636-1641).

4. Ἀναμφιβόλως ὁ Ἐνετὸς Βαῖλος σφάλλει θεωρῶν τὸν Ἱερεμίαν ἀρχιεπίσκοπον Πατρῶν, ἐνθ' οὗτος ἦτο, ὡς καὶ ἀνωτέρῳ εἶδομεν, μητροπολίτης Δυρραχίου. Ἐπίσης σημειωτέον ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος δὲν ἦτο «ἀρχιεπίσκοπος», ὡς ἔχουν τὰ διάφορα ἔγγραφα καὶ ὡς ἀναγράφει τὸν τίτλον τοῦτον καὶ ὁ Κ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ (Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 184, ὑποσ. 1), ἀλλὰ μητροπολίτης, διότι τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἔφερε μόνον ὁ ἐκάστοτε Ἀχρίδος, ἐνθ' οἱ ὑπ' αὐτὸν ἱεράρχαι ἐπιτοφοροῦντο μητροπολίται ἢ ἐπίσκοποι.

5. Βλ. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, σ. 184. Πρβλ. Σ ω τ η ρ ί ο υ Α. Β α ρ ν α λ ί δ ο υ, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ζωσιμάς..., ἐ.ἀ., σ. 73, ὑποσ. 36.

θελῶς» ἀπὸ τὰς ἔδρας αὐτῶν. Ἐλλείπει μαρτυριῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῆ ἐὰν τοῦτο ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα ἢ ἐὰν οὗτοι ἀπεμακρύνθησαν ἐκ τῶν ἐδρῶν αὐτῶν, εἴτε διὰ κανονικῆς πράξεως ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς Ἀχρίδος, εἴτε ὑπὸ ἀντιπάλων τῶν κληρικῶν, ἐπιθυμούντων διὰ διαφόρων ἀθεμίτων μέσων νὰ καταλάβουν τὰς ἔδρας αὐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο σπάνιον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Πάντως τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὑφ' οἰανδήποτε μορφῆν καὶ ἐὰν ἀπεχώρησαν οὗτοι ἀπὸ τὴν Ἀχρίδα, τοῦτο ἀσφαλῶς πρέπει νὰ συνέβη τοῦλάχιστον 10 ἔτη ἐνωρίτερον τοῦ 1638, διότι ἤδη τὸ 1628 εὐρίσκετο εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀχρίδος ὁ Ἰωάσαφ καὶ τὸ 1629 ὁ Ἀβραάμ¹.

Ἐν ἑτερον σημείον εἶναι ὅτι οἱ δύο κληρικοὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Βαῖλον νὰ δοθῆ εἰς αὐτοὺς ἡ ἄδεια νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ὡς γνωρίζομεν ὅμως, ἀμφότεροι οἱ κληρικοὶ ἦσαν ἤδη ἐγκατεστημένοι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ εἶχον ταξιδεύσει ἐκ τῆς νήσου ταύτης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶχον προφανῶς ἀποκρῦψει ἀπὸ τὸν Βαῖλον.

Εἶναι ἄγνωστον πότε καὶ διὰ ποῖον λόγον οἱ δύο ἀνωτέρω κληρικοὶ μετέβησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Γεννᾶται ἐντεῦθεν τὸ ἐρώτημα: Ἦλθον οὗτοι διὰ προσωπικοὺς λόγους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ ἐκλήθησαν ἀπὸ τοὺς Ἰησοῦιτας διὰ νὰ ὑποστηρίξουν Κύριλλον Β' τὸν Κονταρῆν (τελευταία πατριαρχεῖα 20 Ἰουνίου 1638 - τέλη Ἰουνίου 1639) εἰς τὸν ἐναντίον Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως (τελευταία πατριαρχεῖα 5 Μαρτίου 1637-20 Ἰουνίου 1638) ἀγῶνα αὐτοῦ πρὸς κατάληψιν τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου; Ὡς γνωστόν, ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πορφύριος εὐρίσκετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατεβάλλετο ἔντονος προσπάθεια ἀπομακρύνσεως ἐκ νέου ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ διακειμένου ἐχθρικῶς μὲν πρὸς τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς (ιδίως πρὸς τοὺς Ἰησοῦιτας)², φίλα δὲ πρὸς τὸν προτεσταντισμὸν Κυρίλλου Λουκάρεως.

1. I v. S n e g a r o v, Istorija..., τ. 2, Sofia 1932, σ. 196. A. L., Archiepiskopija Pervoj Justinijani Ohridskaja i eja Prosvetitelnoe vlijanie na junžih slavan, Bolgar i Serboj, Čtenija v Imperatorskom Obsčestve Istorii i Drevnostej Rossijskikh pri Moskovskcm Universitet. Provmemnoe Izdanie 1866 (Oktjabr-Dekabr), Kniga 4, Moskva 1866, III, Materijali Slavjanskje, σ. 62. A. N. M u r a v i e f, Snošenija Rossii po delam Čerkovnim, μέρος Β', S.P.B., 1860, σ. 51-52, 69, 159 κ.ε.

2. Βλ. F. P a v l o v i č, Patriarh Kirill Lukaris v borbe s iezuitami, «Duhovnaja Beseda», VIII (1859) 20-29, 252-267, 427-440, 545-557. Archiprêtre Pétroff, Le patriarche Cyrille Lucaris en lutte avec les jesuites, «Union Chrétienne. Revue Orthodoxe» 3(1861-1862)238-240, 253-255, 259-262, 290-293, 317-320. Χ ρ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934), Ἀλεξανδρεία 1935, σ. 675-678. Τ ο ὕ ἰ δ ἰ ο υ, Ὁ Κύριλλος Λούκαρις ὡς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, «Θεολογία» 17(1939)

Τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐπέδωκε Κύριλλος ὁ Κονταρῆς¹, ὑποβοηθούμενος καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Λουκάρως Ἰησουϊτῶν, ἵνα ἐν συνεχείᾳ καταλάβῃ αὐτὸς καὶ πάλιν τὴν ἀρχήν. Τοῦτο ἐγένετο τὴν 20ῆν Ἰουνίου τοῦ 1638². Ἀσφαλῶς ὁ ἀνταγωνισμὸς αὐτὸς τῶν δύο παρατάξεων, ἦτοι τοῦ ὑπὸ τῶν προτεστάντων ὑποβοηθουμένων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως καὶ τοῦ ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν ὑποστηριζομένου Κυρίλλου τοῦ Κονταρῆ δὲν ἦτο ἀνταγωνισμὸς ὑπὸ στενήν ἔννοιαν ἐκλαμβανόμενος, ἀλλ', ὡς συνέβαινε πολλάκις, ὀπισθεν τούτου εὐρίσκοντο αἱ δύο μεγάλαι θρησκευτικαὶ δυνάμεις τῆς Δύσεως, ἦτοι ὁ Ῥωμαιοκαθολικισμὸς καὶ ὁ Προτεστантиσμὸς, αἱ ὁποῖαι ἠγωνίζοντο διὰ νὰ προσεταιρισθοῦν Ὁρθοδόξους κληρικούς, ἵνα ἐν συνεχείᾳ μεταχειρισθοῦν αὐτοὺς πρὸς διάδοσιν τῶν οἰκείων αὐτῶν ἰδεῶν καὶ πεποιθήσεων μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων. Τοῦτο δὲν θὰ προσεκόμизεν εἰς τὰς δύο δυτικάς ταύτας ἀντιπάλους θρησκευτικὰς δυνάμεις θρησκευτικὸν μόνον κέρδος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πολιτικόν, ἐὰν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι συνεχίζετο τότε ἐν Εὐρώπῃ ὁ λεγόμενος Τριακονταετής Πόλεμος (1618-1648)³ καὶ διεξήγετο σφοδρὰ διπλωματικὴ διαμάχη μεταξὺ τῶν ἀντιπρο-

108-122. Κ. Δ. Μέρτζιου, Πατριαρχικά, ἐ.ἀ., σ. 39. Μ. Ι. Μανούσακα, Ἡ ἀνέκδοτος μυστικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Κυρίλλου Λουκάρως πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Sir Thomas Rowe (1625-1628), «Πεπραγμένα τοῦ Ὁ Βυζαντινο-λογοικτοῦ Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη 12-19 Ἀπριλίου 1953)», τ. Β', Ἀθήναι 1956, σ. 537 κ.ἐ. Πρβλ. Ἀ. π. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Γ', Θεσσαλονίκη 1968, σ. 448-451. Α. Ν. Lebedev, Grečeskaja čerkev i rimskij katolicizm. Iz istorii greco-vostočnoj čerкви ot padenija Konstantinopolja, v 1453 godu, do nastojaščago vremeni, «Bogoslovskij Vestnik (Moskovskaja Duhovnaja Akademija)», VIII (1899(11) ἀρ. 1, 347-376, ἀρ. 2, σ. 505-543.

1. Περὶ αὐτοῦ βλ. Georg Hofmann, Griechische Patriarchen und römische Päpste. Untersuchungen und Texte. II 3. Patriarch Kyrillos Kontaris von Berröa, «Orientalia Christiana», XX-1, Num. 64 (1930) Τοῦ ἰδίου, Neue Quellen zur inneren Kirchengeschichte des griechischen Osten in dritten Jahrzehnt des XVII. Jahrhunderts, «Revue des Études Byzantines» XI(1953)165-174. Πρβλ. Ι. Κ. Χασιώτη, Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἡ Κρήτη μετὰ τὸ θάνατον τοῦ Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρως, Ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου Α' (1639), «Θησαυρισματα» 6(1969)201-236.

2. Πρβλ. Ἐμμ. Ι. Τσιουδεροῦ, Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις, Ἀθήναι 1939, σ. 21 κ.ἐ. Γεωργίου Ἰω. Ἀρβανιτιδίου, Κύριλλος ὁ Λούκαρις. Τὰ κατὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου καὶ τινα τῶν πρὸ αὐτῶν γεγονότα, «Κύριλλος ὁ Λούκαρις (1572-1638)», Ἀθήναι 1939, σ. 85-200. Βλ. ὡσαύτως Victor Semnoz, Les dernières années du Patriarche Cyrille Lucar, «Échos d'Orient» 6(1903) 97-107. Κ. Δ. Μέρτζιου, Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ τῶν Ἑνετῶν πρεσβευτῶν, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν» 3(1940)102-113. Α. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Γ', ἐ.ἀ., σ. 462-463.

3. Βλ. Georges Pages, La guerre de Trente ans, 1618-1648, Paris 1939.

σώπων τῶν δύο τούτων ἀντιμαχομένων πλευρῶν πρὸς πολιτικὴν ἐπικράτησιν ἐν Ἀνατολῇ¹. Ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ταλαιπωρηθῇ ἀρκετὰ ὁ Πατριαρχικὸς Θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠθικῶς καὶ οἰκονομικῶς².

Ἐὰν τώρα ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ ἀνωτέρω, εἶναι πολὺ πιθανὸν ὁ Πορφύριος, ὁ ὁποῖος ἦτο φιλενωτικὸς καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος καὶ εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ Λουκάρεως διοργανωθεῖσαν συνωμοσίαν κατὰ τὰ ἔτη 1631-1632, νὰ ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τὸν αὐτὸν καὶ πάλιν σκοπὸν, κληθεὶς ἀπὸ αὐτοὺς τούτους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Λουκάρεως. Ὑπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην ἐξεταζομένων τῶν πραγμάτων δὲν θὰ πρέπει νὰ διέλθουν ἀπαρατήρητα τὰ ἐξῆς σημεῖα: α) ὁ χρόνος τῆς παραμονῆς τοῦ Πορφυρίου, καὶ τοῦ πρῶην μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία συμπίπτει μὲ τὴν ἐκθρόνισιν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως καὶ τὴν θανάτωσιν αὐτοῦ, καὶ β) αἱ ἐσφαλμένα πληροφορίαί, τὰς ὁποίας πιθανῶς ἔδωσαν οὗτοι εἰς τὸν Ἐνετὸν Βαῖλον—ἐὰν βεβαίως δὲν κατενόησε οὗτος ταῦτας ἐσφαλμένως—ὅταν ἀπετάθησαν εἰς τὴν πρεσβείαν διὰ νὰ ζητήσουν ἄδειαν ἐγκαταστάσεώς των εἰς τὴν Ζάκυνθον.

Ἐπιστροφὴ τοῦ πρῶην Ἀχρίδος Πορφυρίου εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ θάνατος αὐτοῦ. Ἡ αἴτησις τοῦ Πορφυρίου καὶ τοῦ συνοδοιπόρου αὐτοῦ μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου

1. Ὁ Α. Βακαλόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐπισταμένως ἐμελέτησε τὰ σχετικὰ ἐγγραφα τῆς ἐν λόγῳ περιόδου, χαρακτηριστικῶς λέγει τὰ ἐξῆς: «Θά ἦταν πολὺ ἀνιαρὸ καὶ ἀηδιαστικὸ νὰ ἐξιστορήσῃ κανεὶς διεξοδικὰ τὶς μηχανορραφίαι τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, τὶς συσκέψεις μὲ τὰ ὄργανά τους, ἀσυνειδήτους ἀνωτέρους ὀρθοδόξους κληρικούς, τὸν φανατισμὸ καὶ τὴν ἀγριότητα σὲ βάρους τῶν ἀντιπάλων τους, τὶς ἐξαγορὰς συνειδήσεων, τὶς συνεχεῖς δωροδοκίαι τῶν ἰσχυρῶν Τούρκων καὶ τοῦ σουλτάνου μὲ ἀποτέλεσμα τὸ ἀνεβοκατέβασμα τῶν πατριαρχῶν, τὶς ἀλλεπάλληλες ἐξώσεις τοῦ Λούκαρι γιὰ δευτέρην, τρίτην καὶ τετάρτην φορὰ μέσα σὲ λίγα χρόνια καὶ τὴν τρομακτικὴν αὔξησιν τοῦ πατριαρχικοῦ χρέους», βλ. Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Γ', ἔ.ἀ., σ. 459. Πρβλ. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Λουκάρεια Α'. Νεόφυτος Γ' Κρῆς Οἰκουμηνικός Πατριάρχης (1636-1637), ὁ ἀπὸ Ἡρακλείας (Φεβρουάριος 1622-Ἰούνιος 1636). Φίλος καὶ ἀπαδὸς Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» ΜΑ' (1974)153-155, καὶ 163, ὑποσ. 2. Μ. Ι. Μανούσκακα, Ἡ ἀνέκδοτος μυστικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως..., ἔ.ἀ., σ. 537. Ἰωάν. Ε. Ἀναστασίου, Μητροφάνης Κριτόπουλος, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἀπὸ τὴν Βέροια εἰς τὸν τόμον «Πνευματικὸ ἄνδρες τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν», Θεσσαλονίκη 1972, σ. 84.

2. Πρβλ. Ἀδαμαντίου Ν. Διαμαντοπούλου, Κύριλλος Λούκαρις ὁ Κρῆς. Ὁ μέγας Οἰκουμηνικός Πατριάρχης τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (1620-1638), «Κυρίλλος ὁ Λούκαρις (1572-1638)», ἔ.ἀ., σ. 24. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Λουκάρεια Α' ἔ.ἀ., σ. 153-155.

νά ἐγκατασταθοῦν καί πάλιν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἐγένετο δεκτὴ διὰ ψηφίσματος τῆς Γερουσίας τῆς 25ης Αὐγούστου 1640, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπετράπη ὡσαύτως εἰς αὐτοὺς ἡ εἰσοδὸς τῶν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παναγίας (Κυρίας) τῶν Ἀγγέλων¹. Κατόπιν τούτου ἀμφότεροι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἐν λόγῳ μονήν². Πληροφορίας περὶ αὐτῶν λαμβάνομεν ἐκ νεωτέρας διαθήκης τοῦ Πορφυρίου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 30 Σεπτεμβρίου 1643. Ἐξ αὐτῆς μανθάνομεν ὅτι ὁ Πορφύριος, ἀσθενήσας καὶ πάλιν, ἐζήτησε νὰ συντάξῃ τὴν ἐν λόγῳ διαθήκην εὐρισκόμενος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Θεοδωρῆ Σταυράκη³, καὶ ὅτι τὴν νύκτα τῆς 12ης πρὸς τὴν 13ην Μαρτίου τοῦ ἴδιου ἔτους, εὐρισκόμενος εἰς τὴν Μονὴν τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων, εἰσήλθον κλέπται καὶ ἤρπασαν ὅ,τι εἶχεν, ἦτοι «ρηγάλια, τσεκίγια, ροῦχα» κ.ἄ. Παρ' ὄλα ταῦτα ὅ,τι τοῦ εἶχεν ἀπομείνει, καὶ τὸ ὅποῖον εὐρίσκετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ προμνημονευθέντος Θ. Σταυράκη, τὸ ἐγκατέλειπεν εἰς τὸν μητροπολίτην Δυρραχίου Ἱερεμίαν, ὁ ὁποῖος εἶχε συμπαρασταθῆ καὶ περιποιηθῆ αὐτόν⁴. Ἐπίσης συγχωρήσας, ὡς φαίνεται, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Χριστόδουλον, ἐκκληροδοτεῖ καὶ εἰς αὐτὸν ἀντικείμενά τινα. Τελευταία του δὲ ἐπιθυμία ἦτο νὰ ταφῆ «στὴν κυρίαν τὴν μαρακολόζα» ὅπισθεν τοῦ ἁγίου βήματος⁵.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος πρῶν Ἀχρίδος Πορφύριος Παλαιολόγος ἀπέθανεν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀνωτέρω διαθήκης του. Τοῦτο πληροφοροῦμεθα ἐκ σημειώσεως, γραφείσης ἐν τῷ περιθωρίῳ τῆς διαθήκης αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς: «1643 Ὀκτωβρίου 4. ἀπέθανεν ὁ ἄντικρυς κυρ. Πορφύριος καὶ ἐπουμπλικαρίσθη⁶ ἡ ἀντικρὺς του διαθήκη εἰς τὸν ναὸν τῆς κυρίας Θε(οτό)κου τῆς μαρακολόζας, ἀφόντις τὸν ἀποψάλλανε οἱ ἱερεῖς⁷».

1. Βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, ἔ.α., σ. 184, ὑποσ. 2.

2. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι οὗτοι διέμενον ἤδη εἰς τὴν Μονὴν ταύτην τὴν 10ην Μαΐου τοῦ 1641. Βλ. Ντίβου Κονόμου, Ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστήρια στὴ Ζάκυνθο, Ἀθήνα 1967, σ. 77.

3. Σημειωτέον ὅτι ὁ Πορφύριος συνεδέετο μὲ τὸν Θεοδωρῆ Σταυράκη καὶ συχνάκις διέμενον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἐκεῖ εἶχε κάμει καὶ τὴν πρώτην διαθήκην του τὴν 20ην Ἰουνίου 1627. Βλ. Α. Χ. Ζώη, Ἐκκλησιαστικὰ Ἐγγραφα..., «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ' (1903), ἀρ. 37, 394.

4. Ὁ Α. Χ. Ζώης σημειώνει ὅτι ἐσώζετο ἐν Ζακύνθῳ καὶ διαθήκη τοῦ πρῶν μητροπολίτου Δυρραχίου Ἱερεμίου Λευκαδίτου, ὑπὸ ἡμερομ. 12 Μαΐου 1644, ἐκ τῆς ὁποίας γίνεται γνωστὸν ὅτι τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα αὐτοῦ ἦτο Εὐστάθιος. Βλ. Διαθήκη Πορφυρίου, «Μεσαιωνικὰ Γράμματα» 1(1931) 144, ὑποσ. 2.

5. Βλ. Α. Χ. Ζώη, Διαθήκη Πορφυρίου, ἔ.α., σ. 143-145. Τὴν ἀναδημοσιεύομεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω ἐκδόσεως, εἰς τὸ «Παράρτημα Ἐγγράφων», ἔγγραφον 5.

6. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸν ρῆμα *pubblicare*, ἦτοι «δημοσιεύω».

7. Βλ. Α. Χ. Ζώη, Διαθήκη Πορφυρίου, ἔ.α., σ. 145. Βιογραφικά τινα, γνωστά, περὶ τοῦ Πορφυρίου βλ. I. v. S n e g a r o v, Istorija, ἔ.α., σ. 95-96, 196. Α.-Ρ. Ρ ε

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

I

Γράμμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Πορφυρίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἱεραρχῶν, ἀποσταλὲν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1624 πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Η'. Πρωτόγραφον. Εὑρίσκεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ, εἰς τὸν Κώδικα Barber. Gr. 596. Τὸ κείμενον (βλ. εἰκ. 1) ἄνευ τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἱεραρχῶν, ἐξέδωκεν ὁ G. Hofmann, *Byzantinische Bischöfe und Rom. Kleine Hinweise auf Quellenschriften des XVII. Jahrhunderts*, «*Orientalia Christiana*», Vol. XXII-3, Num. 70 (1931)134-136.

*Τῷ μακαριωτάτῳ καὶ παναγιωτάτῳ ἄκρῳ ἀρχιερεῖ, π(α)τρὶ μεγίστῳ,
Πάπᾳ Ὁρβάνῳ τῷ ὀγδόῳ πολλὰ τὰ ἔτει.*

*Ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ δοῦλοι τῆς παναγιότης σου, μ(η)ροπολίται καὶ ἐπίσκοποι
τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχρίδων, δεόμεθα καὶ ἱκετούμεν καὶ παρακαλοῦμεν
κ(ύριον) τὸν φιλόρθωπον Θε(ε)ὸν ἡμῶν, καὶ τὴν ὑπεραγίαν δέσποιναν Θε(εοτό)-
κον τοῦ ὑγιαίνειν σε ἅμα ψυχῇ τε καὶ σώματι, καὶ διατηρεῖ τὸ ἔνθεον ἕφος
τῆς σῆς μεγίστου ἄκρου ἀρχιερωσύνης ἄνοσον, εὐθνομον, ὑγιὲς καὶ μακρόβιον
εἰς ἐτῶν πολλῶν περιόδοις, εἰς σύστασιν καὶ καταρτισμὸν τῆς τοῦ Χ(ριστο)ῦ
μεγάλης καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς μεγαλοπόλεως Ῥώμης καὶ
παντὸς τοῦ χριστιανώμου λαοῦ. Ὁμως γίνωσκε, δέσποτά μου ἄγιε, ὅτι τὸ ἡμέ-
τερον π(α)τριαρχεῖον, ἧρουν ἢ Πρώτῃ Ἰουστινιανῇ, ἐκατήρτησεν εἰς μεγάλην
πενίαν καὶ ταλαιπωρίαν καὶ πικρὰν σκλαβίαν ὑπὸ τῶν κρατούντων ἡμᾶς ἀθέων
ἀγαρηῶν καὶ ταῦτα πάσχων καθεκάστην ἡμέραν, ὑπέπεσεν εἰς χρέως βαρύ-
τατον καὶ πικροτάτον ἐπέκεινα τῶν τεσσαράκοντα χιλιάδων χρυσίων καὶ κινδυ-
νεύει ἡ ἅγια τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία. Νῦν δὲ οὐκ ἔχομεν οἱ τάλανες ποῦ τὴν κεφα-
λὴν κλῖναι ἢ ποῦ καταφεύξασθαι τοῦ εὐρεῖν βοήθειαν καὶ ἐλευθερίαν εἰ μὴ πρῶ-
τον ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ κηδεμόνος Θε(ε)οῦ, ἔπειτα εἰς τὰ φιλόρθωπα καὶ φιλάγαθα
καὶ ἐλεήμονα σπλάγχνα τῆς σῆς μεγίστης παναγιότητος· καὶ στέλλομεν αὐτόθι
ἅπαξ ἅπαντες οἱ ἀρχιερεῖς οἱ ὑποκείμενοι ἐν τῷ ἀγιωτάτῳ θρόνῳ τοῦ προειρη-
μένου π(α)τριαρχεῖου, τὸν ἡμέτερον αὐθέντην καὶ δεσπότην ἀρχιεπίσκοπον τῆς
Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχρίδων καὶ πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας, Ἀλβανίας,
Δευτέρως Μακεδωνίας καὶ τῶν λοιπῶν π(α)τριαρχῆν κύριον κύριον Πορφύριον
Παλαιολόγον μετὰ καὶ τοῦ πανερωτάτου μ(η)ροπολίτου Ἀνδραχίου κυρίου Ἱε-
ρεμίου, τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὴν παναγιώτην σου ὡς προστάτην καὶ κηδεμὸν τοῦ γέ-*

ch a y r e, L'archevêché d'Ochrida de 1394 à 1767. A propos d'un ouvrage recent, «Échos d'Orient» 35(1936)292-293. Τ ο ὕ ἰ δ ῖ ο υ, Les archevêques d'Ochrida et leurs relations avec l'Occident à la fin du XVIIe siècle et au debut du XVIIIe, «Échos d'Orient» 36(1937) 438.

1. Περὶ τῆς «Πρώτης Ἰουστινιανῆς» βλ. καὶ τὸ προσφάτως ἐκδοθὲν ἄρθρον τοῦ G. P r i n z i n g, Entstehung und Rezeption der Justiniana Prima-Theorie im Mittelalter, «Byzantinobulgarica», V (Éditions de l'Académie Bulgare des Sciences), Sofia 1978, σ. 269-287.

νοὺς τῶν χριστιανῶν¹· καὶ τὰ ὅσα σαφηνίσουν διὰ λόγον καὶ γράμματος πρὸς τὴν σὴν μεγίστην μακαριοπαναγιώτητα, οὕτως ἔχει τὸ ἀληθές. Καὶ ἔνεκεν τούτου παρακαλοῦμεν ἱκετικῶς καὶ δεόμεθα καὶ τοὺς ὠραίους σου πόδας νοερώς καὶ εὐλαβῶς καταφιλοῦντες ἀσπασόμεθα, τὸν ἐξ αὐτῶν ἁγιασμὸν ἀρρονοῦμενοι, οἱ ἡμετέρω π(ατ)οὶ καὶ δεσπότη, ἵνα βοηθήσης τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας ἐκκλησίας, καὶ ἐπιβλέψης ἐφ' ἡμᾶς ὡς π(ατ)ῆρ φιλόστοργος· καὶ δέξαι αὐτοὺς ἀσπασίως ὡς τέκνα σὰ ιδέως καὶ ἰλαρῶ τῶ προσώπῳ, ἰλαρωτέρω δὲ τῶ βλέμματι· καὶ ὄρεξον χεῖρα βοηθείας αὐτοῖς διὰ λόγον καὶ ἔργον, ἐξ ὧν ἀγαθῶν ἔχεις καὶ εὐπορεῖς, ὧν ὁ πλουσιοπάροχος ἐδωρήσατό σοι Θεός, ἵνα ἀκούσης τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς, τὸ δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ π(ατ)ρός μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπεινάσα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος εἶμην καὶ σονηγάγατέ με· καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ ρητοῦ. Οὕτως ποιήσον, δέσποτά μου, δεόμεθά σου οἱ εὐτελεῖς δοῦλοι σου, καὶ μὴ ἀποτόχωμεν τῆς αἰτήσεως, εἰς τὸ ὅποιον τάσσωμεν τῆς μακαριοπαναγιώτητός σου· νὰ ἤμεσθαι ὑποταττοῦμενοι εἰς τὴν σὴν παναγιώτητα. νὰ ἔχεις ἀφ' ἡμῶν τὸ μνημόσυνόν ἀκατάπαστον ἐν Χ(ριστ)ῶ Ἰ(ησοῦ) τῶ κ(υρί)ῳ ἡμῶν, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος, καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία τῆς σῆς μεγίστου ἄκρον ἀρχιερωσύνης εἶη μετὰ πάντων ἡμῶν· ἀμήν. Ἐν μηνί φεβρουαρίῳ ἀχκδ' ἰν(δικτιῶν)ος ζης.

Πορφύριος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς αἰς Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας, Ἀλβανίας, βας Μακεδονίας καὶ τῶν λοιπῶν π(ατ)ριάρχης²

ὁ Καστορίας Χαρίτων, ὁ Ανυρραχίου Ἱερεμίας, ὁ Βοδενῶν Ἀκάσιος, ὁ Πελαγονίας Δανιήλ, ὁ Γρεβενῶν Ἰωάσαφ, ὁ Στρουμνήτζις Παρθένιος, ὁ Βελαγιάδων Παρθένιος, ὁ Μογλενοῦ Θεοφάνης, ὁ Σισανίου Δανιήλ, ὁ Βελεσσοῦ Θεοφάνης, ὁ Πρεσπὸν Διονίστιος, ὁ Κοριτζὰς Νεόφυτος, ὁ (Μολισχοῦ) Σωφρόνιος³,

1. Περὶ τῆς ἐκφράσεως: «τὸ γένος τῶν χριστιανῶν» βλ. G. von Grunebaum, L'Islam médiéval (trad. franç.), Paris 1962, σ. 41-74, πρβλ. Asterios Argyriou, Remarques sur quelques listes grecques enumerant les heresies latines, «Byzantinische Forschungen IV(1972)9, ὑποσημ. 2.

2. Ὁ Πορφύριος ὑπογράφει διὰ πρασίνης μελάνης.

3. Ἡ ὀνομασία τῆς ἐπισκοπῆς εἶναι δυσανάγνωστος. Ὁ A. P. Réchayge συμμεριζόμενος καὶ τὴν γνώμην τοῦ P. Laurent γράφει ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Μόκρας (βλ. L'Archevêché d'Ochrida de 1394 à 1767, «Échos d'Orient» 35, 1936, 315). Καθ' ἡμᾶς πρόκειται μάλλον περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Μολισχοῦ διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: α) διότι τὰ γράμματα εἶναι περισσότερα τῶν ἐξ, β) διότι τὸ εἰς τὸ τέλος τῆς λέξεως εὐρισκόμενον σύμπλεγμα γραμμάτων εἶναι κατὰ μεγάλην πιθανότητα «χου», καὶ γ) διότι ἐξ ὅσων εἶναι γνωστὸν ἡ ἐπισκοπὴ Μόκρας δὲν συναντᾶται μόνη τῆς εἰς τὰ διάφορα ἔγγραφα, ἀλλὰ ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Γκόρας· ἐνφ' ἀντιθέτως συναντᾶται μόνη τῆς ἡ ἐπισκοπὴ Γκόρας καὶ τοῦτο διότι ἐνίοτε οἱ ἐπίσκοποι αὐτῆς ὑπέγραφον ὡς «ὁ Γκόρας» παραλείποντες τὸ «Μό-

ὁ Δέμβριος Ἀβέρκιος, ὁ Ἐλμπασανίου Νεκτάριος, ὁ Γκόρας Δανιήλ, ὁ Κη-
 τσόβου.....¹, ὁ Σπαθίας καὶ Μουζακίας Ἰλαρίων.

Ἔπισηθεν τοῦ γράμματος εἶναι γεγραμμένα τὰ ἑξῆς:

*Τῶ μακαριωτάτῳ, καὶ παναγιωτάτῳ ἄκρῳ ἀρχιερεῖ π(α)τρὶ μεγίστῳ πάπῳ
 Οὐρβάνῳ τῷ ὀγδόῳ ὀγίῳ, ἀξίῳ καὶ εὐλαβῶς ἐγγεκρισθειῆ· ἐκ πρώτης Ἰου-
 στινιανῆς Ἀχριδῶν εἰς τὴν μεγαλόπολιν Ρώμην².*

2

Γράμμα τοῦ Πάπα Ρώμης Οὐρβανοῦ τοῦ Η΄ ἀποσταλὲν πρὸς τοὺς ἱεράρχας τῆς Ἀρ-
 χιεπισκοπῆς Ἀχρίδος τὴν 28ην Σεπτεμβρίου 1624. Ἀντίγραφον. Εὐρίσκεται εἰς τὸ Ἀρ-
 χιεῖον τοῦ Βατικανοῦ, Epistolae ad Principes, vol. 38, fol. 343r-345r (παλαιὰ ἀριθμησις fol.
 672r-674r). Τὸ γράμμα ἐξέδωσε τὸ πρῶτον ὁ Α. Th e i n e r, Vetera monumenta slavo-
 rum meridionalium historiam illustranda, vol. II, Zagrabiae 1875, σ. 123, ἔγγρ. CLV· ἐπίσης ὁ
 C i r i l l o K o r o l e v s k i j, La missione grecocattolica della Cimarra nell'Epìro nei
 secoli XVI-XVII, «Bessarione», Anno XVII, Fasc. 1(Fasc. 123), 1913, σ. 194-196, ἔγγρ. XLVII.

*Venerabilibus fratribus Porphirio Palaeologo Patriarchae Primae Justi-
 nianae Ocridae, caeterisque ei subiectis Archiepiscopis et Episcopis Bulgariae,
 Serviae, Albaniae, et ulterioris Macedoniae. Urbanus PP. VIII.*

Venerabiles fratres salutem (et Apostolicam Benedictionem).

*Graecia sapientium genitrix, et disciplinarum magistra, cum dominaretur
 in mortalium animis petentium e Graecis voluminibus arcana scientiarum, visa
 quondam est gloria generis humani et gaudium universae terrae. At enim discor-
 diarum parens, cuius triumphi sunt humanae calamitates, ex uberrimo illo sa-
 pientiae et laudis proventu pestiferam collegit tandem segetem superbiae et im-
 pietatis. Quae igitur provincia sibi videbatur caeteras nationes ingenii gloria su-*

κρας» χάριν συντομίας. Π. χ. εἰς γράμμα τῆς 6ης Μαρτίου τοῦ 1631 ὑπάρχει ἡ ὑπογραφή
 «ὁ Γκόρας καὶ Μόκρας Καλλίστρατος» (βλ. A. N. M u r a v i e v, Snošenija Roccii s
 Vostokom po delam cerkovnim, μέρος Β΄, S.P.B. 1860, σ. 160. Πρβλ. I. S n e g a r o v, I-
 storija..., ἑ.ἀ., σ. 217), ἐνθ' εἰς τὸ προμνημονευθὲν πρὸς τὸν Πάπαν γράμμα τῶν ἱεραρχῶν
 Ἀχρίδος (Φεβρουάριος 1624) ὁ Δανιήλ ὑπογράφει μόνον ὡς «ὁ Γκόρας». (Ἄλλα παραδεί-
 γματα βλ. ἐν H. G e l z e r, Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden, Leip-
 zig 1902, σ. 48, σειρὰ 19, σ. 55, σειρὰ 18 καὶ 30). Ἐκτὸς τούτου δὲν θὰ πρέπει νὰ περάσῃ
 ἀπαρητήρητον, ὅτι εἰς γράμμα τῆς 6ης Μαρτίου 1631 ὡς ἐπίσκοπος Μολισχοῦ ὑπογράφει
 Σωφρόνιος τις (βλ. A. N. M u r a v i e v, Snošenija..., ἑ.ἀ., σ. 160), ὁ ὅποιος κατὰ πᾶ-
 σαν πιθανότητα ἦτο ὁ ἴδιος, ὁ ὅποιος ὑπέγραψε καὶ εἰς τὸ πρὸς τὸν Πάπαν γράμμα τῶν
 ἱεραρχῶν Ἀχρίδος.

1. Ὁ Α. - Ρ. P é c h a y r e ἐδιάβασε «Σεραπίων» (βλ. L. Ἀrchevêché d'Ochrida...,
 ἑ.ἀ., σ. 309). Αἱ ἀμφιβολίαι ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τούτου παραμένουν.

2. Σημειώτεον, ὅτι τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς διετηρήσαμεν τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν
 σύνταξιν.

peresse, et contumaces postea spiritus nutriens, in caelum conscendere et super astra exaltare solum suum tentavit, dum aliquando Pontificiam auctoritatem tanquam divinae voluntatis interpretem et orthodoxae fidei magistram noluit audire. Justa autem indignatione exardescens ultionum Dominus, eam iis ornamentis spoliavit, quibus ipsa abutebatur ad superbiam. Princeps provinciarum facta est sub tributo barbaricae tyrannidis, repletae sunt domus eius draconibus, et quae dereliquit fontem aquae vitae e vulneribus Crucifixi Domini in Romana Ecclesia manantem, de furore Omnipotentis bibens, facta est spectaculum infelicitatis humanae. Nos ideo simul ac ad hanc terrarum speculam, Spiritu Sancto deducente, pervenimus, Apostolicae sollicitudinis oculis coniecimus in regiones vestras, in quibus Traciae crudelitatis immanitatem furere lamentamini, Venerabiles Fratres. Cum autem animarum istarum salutem sitiremus, visae sunt perspectae populorum istorum misteriae acetum Nobis offerre cum felle mixtum. Neque enim voluntati par adest facultas, et istarum Ecclesiarum iniurias dolere potius possumus quam prohibere. Affulsit tandem beata aliqua spes in litteris Fraternitatum Vestrarum, cum Patriarcha tot provinciarum adhuc Christianae Religionis sanctuarium profectus sit, nomine tot Praesulum debitum obedientiae tributum Nobis persolvens, qua Petri Successorem et Christi Vicarium agnovit. Videmus enim quot animarum millia ad Catholicae Ecclesiae gremium reducere possitis, Antistites galea salutis armati. Proin speramus fore, ut si corde sincero et fide non ficta Pontificae auctoritati obsequium desertis, excutiat tandem iugum captivitatibus vestrae Deus ille, qui non obliviscitur misereri, et, cum terribilis sit apud Reges terrae, servulente Israelem ex Aegyptiorum ergastulis eduxit. Disrumpitur iam, tumulvante Oriente, spiritus Aegypti in visceribus Othomanici imperii; stutli facti sunt principes Byzantii, emarcuerunt principes Asiae, Dominus ipse misertus tandem haereditatis suae videtur miscere in eis spiritum vertiginis, qui assidue concutiat laborantem mole sua Turcicae tyrannidis compagem. O Bellator omnipotens, qui ad montem Vaticanum perduxisti triumphatores orbis terrarum, Beatissimo Apostolorum Principi hic quiescenti subactos, operare pacem in regionibus nostris, fac coeant in foedere Reges potentissimi fortissimaeque nationes, ne Graecanicae provinciae frustra in tanta rerum opportunitate Romani Pontificis open implorasse dicantur. Vota certe in hac civitate sancta Dei nuncupantur pro Fraternitatum Vestrarum salute et provinciarum istarum felicitate. Vos autem sacrificiis supplicationibusque assidue pacem Omnipotentis exposcite, ut eam, quam cupimus, open afflictis rebus vestris afferre possimus. Nunc autem complectimur vos omnes brachiis Apostolicae charitatis, quorum egestatem beneficentia levaremus, nisi ecclesiasticas opes quotidie pericula Italiae et Germaniae bella exhaurirent. Redeuntes autem istuc, Venerabiles Fratres Porphyrius Patriarcha et Hieremias Metropolitae testabuntur se a Nobis peramanter exceptos libenterque auditos Pontificiae charitatis fructibus omnino non caruisse. Apo-

stolicam Benedictionem Fraternalitibus Vestris necnon Ecclesiis populisque Catholicis intimo cordis affectu impartimur, Deumque rogamus, ut illustri aliqua felicitate doceat provincias istas, quam gratum caelo acciderit hoc obedientiae sacrificium, quod nuper, divino numine instincti, Graeci Antistites Romano Pontifici obtulistis.

Datum Romae, apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die XXVIII Septembris MDCXXIII Pontificatus Nostri anno primo.

3

Διαθήκη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Πορφυρίου Παλαιολόγου, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν οὗτος τὴν 20ῆν Ἰουνίου 1627. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Λεωνίδα Χ. Ζώνη, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» ΚΓ(1903), ἀρ. 37, 394-395.

Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμὴν, ἔτει ἀπὸ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως 1627 ἰουνίου 20, εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς πόλεως καὶ νήσου Ζακύνθου, εἰς τὸν οἶκον τοῦ σ. Θεοδώρη Σταυράκη κάτοικος ἐγὼ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς α'. Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν Πορφυρίου Παλαιολόγος ἐκ πόλεως.....¹ εὐρισκόμενος, ἐν ἀσθενείᾳ δεινῆ περιπεσὼν καὶ κλήνης καὶ κοιτάμενος καὶ φοβιζόμενος τὸ πικρὸν καὶ ἄωρον τοῦ θανάτου μυστήριον, χάριτι Χριστοῦ σώας μὲν ἔχων τὰς φρένας καὶ τὸν νοῦν ὑγιῶς ἠθέλησα νὰ ποιήσω τὴν παροῦσάν μου διαθήκην μὲ τὸ ἴδιόν μου χέρι, ἣ ὁποία θέλω νὰ ἦναι καὶ νὰ διαμενῇ διὰ πρώτη μου καὶ ὕστερῃ μου διάδοσιν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπαρήνω πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς ἀδελφοῖς τὴν ἀγάπην καὶ τελείαν συγχώρησιν εἰθ' οὕτως καὶ ἐγὼ ἐκ τούτων ταύτην ζητῶ τοῦ λαβεῖν, ἔτι θέλω καὶ ὀρίξω, ὅτι ἂν μου ἔλθῃ θάνατος, ἀφήνω νὰ κηδεύσων τὸ ταπεινὸν καὶ πηλινόν μου σῶμα εἰς τὸν Ἐσταυρωμένον², τὸ μετόχιον τοῦ ἁγίου Σάββα, ἔξω ἀπὸ τὸ ἅγιον βῆμα· ἔτι ἀφήνω τοῦ ὁσιωτάτου μητροπολίτου Δυρραχίου κυρίου Ἱερεμίου Λευκαδίτου διὰ τὴν ψυχὴν μου καὶ διὰ συντροφίαν καὶ δούλευσιν ὁποῦ ἐγνώρισα ἀπὸ λόγου του ὅ,τι καὶ ἂν μου εὐρίσκειται, ἦγονν ρουχὰ μου, ἱερά μου καὶ ἀρχιερατικά μου, χαρτῖα μου καὶ ριάλια τετρακόσια, ἦτοι 400, ὁποῦ εἰς τὸ παρόν μου εὐρίσκονται, νὰ τὰ ἔξῃ διὰ τὴν ψυχὴν μου καὶ διὰ ψυχικῆς πρὸς με τοῦτο, ὅτι ὁ αὐτὸς μητροπολίτης νὰ δώσῃ ἀπὸ ταῦτα εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους δέκα σαρανταλείτουργα³ διὰ τὴν ψυχὴν μου καὶ νὰ τὰ δώσῃ εἰς ὅποια

1. Ἐλλείπει τὸ ὄνομα τῆς πόλεως.

2. Ναὸς (καὶ ἄλλοτε μονή) ὀλίγων μακρὰν τοῦ Β ἄκρου τῆς πόλεως εὐρισκόμενος. Ἐκτίσθη τὸ 1579 ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Χρυσολουρᾶ. Ὁ ναὸς ἐτιμᾶτο καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Σάββα. Βλ. Λ ε ω ν ι δ ο υ Χ. Ζ ὠ η, Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν Ζακύνθου, τ. Α' (Ἱστορικὸν-Βιογραφικὸν), Ἀθῆναι 1963, σ. 204.

3. Σαρανταλείτουργον. Αἱ κατόπιν προσφορᾶς τῶν πιστῶν, καὶ τῆ ἐπιθυμίᾳ αὐτῶν, τελούμεναι τεσσαράκοντα συνεχεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λειτουργίαι ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς κεκοιμημένου τινὸς συγγενοῦς αὐτῶν. Περὶ αὐτοῦ βλ. Γ ε ω ρ γ. Κ. Σ π υ ρ ι δ ἄ-

μοναστήρια τοῦ ἤθελαν φανισθῆ τοῦ ἄνωθεν μητροπολίτου· ἀκόμη ξεκαθαρίζω, ὅτι ἐπειδὴ καὶ ἔχω δοσμένα τοῦ ἀδελφοῦ μου, τοῦ μρ¹ Χριστοδοῦλου, εἰς δύο βολὲς ριάλια χίλια ἑκατόν, ἦτοι 1100, διὰ τὰ ὁποῖα θέλω ὅτι, ἂν καλῶς ἔλθῃ καὶ θελήσῃ νὰ τελειώσω τὸν γάμον, ὅπου ἐποιήσαμεν μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ μρ Θεοχάρη Θεοδόση, νὰ τὰ ἔχῃ καὶ νὰ ἀγροικιέται διὰ μερικὸ τοῦ, ὡς καθὼς τοῦ τὰ ἔταξα καὶ εἰς τὴν ἀρέσκειά του καὶ νὰ μὴν ἤθελεν ἐναντιωθῆ τις τὸν ἄνωθεν μητροπολίτην εἰς τὰ ὅσα τοῦ ἄφησα διὰ τὴν ψυχὴν μου, μῆτε ὁ ἀδελφός μου, μῆτε ἄλλος τινάς. Καὶ οὕτως ἐτελείωσα τὴν παροῦσάν μου στατική διαθήκην, ἣ ὁποῖα θέλω νὰ ἔχῃ τὸ στερεὸν καὶ βέβαιον καὶ ἀρραγές καὶ νὰ ἀγροικᾷται πρώτη καὶ ὕστερή μου διόρθωσις, κατέμπροσθεν τῶν εὐλαβεστάτων καὶ ἀξιολίστων μαρτύρων, οἱ ὁποῖοι θέλουν ὑπογράψῃ ὁ εὐλαβέστατος ἐν ἱεροῦσι παπᾶς κ. Ἀντώνιος Μαντινέος καὶ ὁ παπᾶς κ. Ἀνδρέας Παρίσης καὶ ὁ ἐν ἱερομονάχοις παπᾶς Μελέτιος Σαββαΐτης καὶ ὁ παπᾶς κ. Πέτρος Γρίντας.
 † Ἐγὼ ὁ ἱερ. Ἀντώνιος ὁ Μαντινέας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν καὶ ὑπόγραφα,
 † Ἀνδρέας ἱερ. ὁ Παρίσης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν καὶ ὑπόγραφα,
 † Μελέτιος ἱερομ. ὁ Σαββαΐτης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν καὶ ἐπέγραφα,
 † Πέτρος ἱερ. ὁ Γρίντας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν,
 † Ἐγὼ ἀρχιεπίσκοπος τῆς αἰς Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν² Πορφύριος βεβαιῶν ὅτι τὰ ἄνωθεν.

4

Ἐπιδιαθήκη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Πορφυρίου Παλαιολόγου, συνταχθεῖσα εἰς τὴν Ζάκυνθον τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1634. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Λ. Χ. Ζῶη «Μεσαιωνικά Γράμματα», τ. I, Ἀθήναι 1931, σελ. 142-143.

Ἐν Χριστῷ ὀνόματι ἀμήν. 1634 ὀκτωβρίου 18, τὴν σήμερον ἀναγραζόμενος ἐγὼ νοτάριος³ καὶ οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι μάρτυρες παρακαλεστοί

κ η. Ὁ ἀριθμὸς τεσσαράκοντα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ νεωτέροις Ἑλλησι, Ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 32-33. Πρβλ. Daniel Stiernon, La vision d'Isaie de Nicomédie, «Revue des Études Byzantines» 35(1977)30-42.

1. Μισέρ, ἦτοι κύριος.

2. Ὁ Λ. Ζῶης ἐδίαβασε: «τῆς ἀγ. Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν», ὅπερ ἀναμφιβόλως εἶναι λάθος.

3. Νοτάριος. «Οἱ συμβολαιογράφοι ἐν Ἐπτανήσῳ ὡς καὶ ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας ἐκαλοῦντο νοτάριοι, νοτάριοι καὶ νοδάριοι (ἐνετ. nodaro). Διωρίζοντο ὑπὸ τῆς Ἐνετ. Διοικήσεως καὶ ἔθεωροῦντο δημόσιοι ὑπάλληλοι, δι' ὃ γράφονται καὶ νοτάριοι πομπλικκοὶ ἢ δημόσιοι νοτάριοι τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας». Βλ. Δικαίου Βαγιακάκου, Μανιάται εἰς Ζάκυνθον. Ἐπὶ τῇ βᾶσει ἀνεκδότων ἐγγράφων τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου, «Ἐπετηρὶς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἰστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν)» 5(1954) 25, ὑποσ. 2, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία. Σημειωτέον ὅτι ὁ ἐν τῷ κειμένῳ τῆς παρουσίας ἐπιδιαθήκης ἀναφερόμενος νοτάριος ἦτο, ὡς μᾶς ἀναφέρει ὁ Λ. Ζῶης, ὁ Ν. Σκουλόγενης. Βλ. Διαθήκη Πορφυρίου ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν τοῦ Παλαιολόγου, «Μεσαιωνικά

ἀπὸ τὸν μακαριώτατον πατριάρχην Ἀρχιδῶνος κύριον πορφύριον παλαιολόγον διὰ τὰ κάμη τὸ παρὸν του κονδίκιλλον¹, ἔχων τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιᾶς, ἐρωτήθη, ἂν ἀφήγη εἰς σκλάβους ἢ εἰς ὀσπιτάλε² κανένα προῶγμα, καὶ εἶπε δὲν ἀφήγω. εἶτα λέγει. Θέλω καὶ ὀρίζω καὶ ἀφηρμάρω³ τὸ κονδίκιλλό μου, ὅπου ἕκαμα στὰ ἄτη⁴ τοῦ σ. τζουάνε ρουκάνι νοταρίου, 1631 ἰουλίου 25, νὰ εἶναι καλὰ γεναμένον. μόνον θέλω ὅτι τὰ ὄσα ἀφηγη τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ μω⁵. χριστόδουλου νὰ μὴν ἔχη τίβοτις, διατὶ μὲ ἔκαρελάρισε καὶ μὲ ἀφόρησε ἀδίκως. ἀκόμα θέλω ὅτι ποτὲ νὰ μὴν ἔχη τίβοτις ἀπὸ τὸ ἐδικόν μου ὁ μω. χριστόδουλος μῆτε ζώντας μου, μῆτε ἀπεθάναντάς μου, μῆτε ἐδῶ στὴν ζάκωνθον, μῆτε σὲ ἄλλον τόπον, ὡσὰν μὴ ἦτοννα ἀδελφός μου. ἔτι λέγει θέλω ὅτι τὸ παρὸν μου κονδίκιλλον νὰ εἶναι πούμπλικο⁶ καὶ ἀνοιχτὸ νὰ πέρηη πᾶσα ἕνας κόπια⁷ ἀπὸ δαῦτο. καὶ οὕτως ὑπὸ μαρτυρίας σ. χριστόδουλου λιῶν καὶ μω. νικολέτου κούτζη καὶ θέλει ὑπογράψει καὶ ὁ πατριάρχης.

io cristoforo lion fui presente, ut supra.

νικολὸς κούτζης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

† πορφύριος παλαιολόγος βεβαιῶνω τὰ ἄνωθεν.

5

Ἐτέρα διαθήκη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀρχίδος Πορφυρίου, συνταχθεῖσα εἰς τὴν Ζάκωνθον τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου 1643. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Α. Χ. Ζῶη, «Μεσαιωνικά Γράμματα» 1(1931)143-145.

νικά Γράμματα» 1(1931) 142, ὑποσ. 3. Εἰς τὸν χρονολογικὸν πίνακα τῶν νοταρίων Ζακύνθου, τὸν ὅποιον παραθετεῖ ὁ Φ α ἰ δ ῶ ν Κ. Μ π ο υ μ π ο υ λ ἰ δ ῆ ς, ὁ Νικόλαος Σκουλογένης φέρεται ὡς νοτᾶριος ἀπὸ 23 Ἀπριλίου 1630 μέχρι 17 Δεκεμβρίου 1645 (βλ. Νοτᾶριοι Ζακύνθου, «Επετηρίς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου» 8(1958) 128).

1. α) «Κωδῖκελλός ἐστιν ἑλληποῦς ἐν διαθήκῃ γνῶμης τοῦ διατιθεμένου ἀναπλήρωσις.

β) Διαφορὰ δὲ κωδικέλλου καὶ διαθήκης, ὅτι ἐν μὲν τῇ διαθήκῃ καὶ κληρονόμῳ καὶ ἀποκληρονόμῳ ἔξεστι γράφειν, καὶ ληγάτα καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἔνστατον καὶ ὑποκατάστατον, ἐν δὲ τῷ κωδικέλλῳ οὐτε κληρονόμῳ, οὐτε ἀποκληρονόμῳ, οὐτε ἔνστατον, οὐτε ὑποκατάστατον». Βλ. Ἰ. καὶ Π. Ζέπου, *Jus Graecoromanum*, τ. 2, Ἀθήναι 1931, σ. 183, πρβλ. καὶ τ. 4, σ. 474, τ. 5, σ. 387-389. Ὡσαύτως βλ. Δικαίου Β. Βαγιακάκου, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς δημόδους νομικῆς ὀρολογίας, «ZENION. Festschrift für Pan. J. Zepos», τ. III, Athen-Freiburg Br.-Köln 1973, σ. 567, ἐνθα οὗτος περὶ τοῦ κωδικέλλου γράφει: «Κωδῖκελλος, κωνδῖκελλος καὶ κωντίκελλον, κωντίκελλο· πᾶσα μομερῆς διάταξις τελευταίας βουλῆσεως συμπληρούσα ἢ τροποποιούσα τὴν διαθήκην».

2. ὀσπιτάλε (λέξεις ἰταλικῆς ospedale καὶ ospitale): νοσοκομεῖον.

3. ἀφηρμάρω, ἕκ τοῦ ἰταλικῆς affirmare καὶ affermare, ποῦ σημαίνει βεβαιῶνω.

4. Ἀπὸ τὸ λατινικὸν acta ποῦ σημαίνει τὰ πρακτικὰ ἢ τὰ συμβόλαια.

5. μισέρω: κύριος

6. πούμπλικο: δημόσιο (pubblico).

7. κόπια: ἀντίγραφον (copia).

Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν. 1643 ἰνδικτιῶνος ια΄ ἡμέρα 30 τοῦ σεπτεμβρίου μηνός. τὴν σήμερον εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς πόλεως ζακύνθου, στὴν σκοντροάδα¹ τοῦ ἁγίου βασιλείου, στὸ στίτι τοῦ μῦθ² βοδωφῆ σταυράκη, ὅπου κατοικεῖ τὴν σήμερον ὁ μακαριώτατος κύριος πορφύριος παλαιολόγος, πρῶην ἀρχιεπίσκοπος ἀχριδῶνος. ἀνακραζόμενος ἐγὼ νοτάριος καὶ οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι μάρτυρες παρακαλεστοὶ ἀπὸ τὸν αὐτὸν κ. πορφύριον παλαιολόγον τοῦ π. τ. κ. δημοτρίου εὐρισκόμενος ἄρρωστος διὰ τὰ κάμη τὴν παρῶσάν του διαθήκη, ἔχων τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιεῖς, ἐρωτήθη ἂν ἀφήνῃ εἰς σκλάβους ἢ ὀσπιτάλε κανένα πράγμα καὶ εἶπε: δὲν ἀφήνω.—εἶτα λέγει: ὅποιους χριστιανὸς ἐκαταράθηνκα, ἀφώρεσα καὶ ἀναθεμάτισα, τοὺς δίδω τώρα τὴν συγχώρησιν καὶ εὐλογίαν καὶ τοὺς ἔχω συγχωρεμένους καὶ εὐλογημένους παρὰ πατρός, υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. τὸ ὁμοίως γνεῦν καὶ ἐγὼ ὁ ταπεινὸς ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἀπὸ πάσα ὀρθόδοξον χριστιανόν. Ἐτι λέγει στὰς 12 τοῦ μαρτίου τοῦ ἀπερασμένου, κυριακῆ βράδυ, ξημερώνοντας δευτέρα, ἢ 13 τοῦ αὐτοῦ μηνός, στὲς πέντε ὄρες τῆς νυκτός, εὐρισκόμουνα στὸ μοναστήρι τῆς κυρίας τῶν ἀγγέλων² μὲ τὰ σόλδια³ ὁποῦ εἶχα, ρηάλια⁴,

1. Σκοντροάδα, ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ contrada, ποὺ σημαίνει περιοχὴ, συνοικία, τόπος.

2. Περὶ τῆς μονῆς ταύτης ὁ Ντίνος Κονόμος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Κυρία τῶν ἀγγέλων ἢ Παναγία τοῦ Λαμπέτη ἢ Ἀκάθιστος. Μονὴ εἰς Ἀργάσι. Ὁ Ἀκάσιος μοναχὸς Σκληρὸς πρῶτος οἰκοκύριος καὶ ἀνακαινιστὴς τῆς μονῆς ταύτης τὴν ἔκαμε κοινόβιον καλοσῆρων, ὡς ἡ γραφὴ, ἀπὸ 11 Μαΐου 1588 (Σγ/ρ. Κ. Βουτσανέσης), καὶ ἐκυβερνάτο ἡ μονὴ μὲ καλογήρους καὶ ἡγούμενον μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μητροφάνους ἱερομ. Καραβοκίρη, ὅστις ἀνέκτησε καὶ αὐτὸς καὶ ἠλθρέπισε τὴν μονήν, ἀλλ' οἱ κατόπιν ἡγούμενοι Φιλῶθεος, ἱερομ. Φουκάς καὶ Ἰωάσαφ ἱερομ. Καρβελῆς δὲν ἠδυνήθησάν νὰ εὐργετήσουν τὴν μονήν, οὔτε ὁ Πορφύριος Παλαιολόγος πρῶην Πατριάρχης μετὰ τοῦ πρῶην Μητροπολίτου Ἱερεμία Λευκαδίτου, καὶ τῆς μονῆς περιελθούσης εἰς ἄθλιαν κατάστασιν, ὁ πρῶην ἐπίτροπος Τζουάνες Βάλασιος ἠῆρε τὸν Ἰωσήφ ἱερομ. Δόξαν (Ἐγρωρίζοντάς τον ἄξιον νὰ ἀναστήσῃ καὶ νὰ φέρῃ τὸ αὐτὸ μοναστήρι εἰς τὴν πρῶτην του κατάστασιν) νὰ τὸν φέρῃ διὰ ἡγούμενον, ὡς καθὼς ἦλθεν ὁ αὐτὸς Δόξας εἰς τὰς 15 Μαρτίου 1643 καὶ ἐμάζευσε τοὺς καλογήρους καὶ ἀναστῆαι καὶ εὐπρεπίζει τὸ αὐτὸ μοναστήρι, μὲ μεγάλον πόθον καὶ κόπον καὶ ἐξοδα ἰδικά του. Οἱ δὲ καλόγηροι βλέποντες τὴν καλὴν ἀνάστασιν τῆς μονῆς ἐκλέγουν διὰ ἡγούμενόν των ἔως ζωῆς του τὸν ἱερομ. Δόξαν τῆ 7 Ἰουνίου 1643 (Σγ/ρ. Ν. Σκουλογένης, σ. 101)· Ἐν τῇ ἄνω μονῇ, πρὸ τοῦ Δόξα ἕμενον, τῆ 10 Μαΐου 1641, οἱ Πορφύριος Παλαιολόγος καὶ Ἱερεμίας Λευκαδίτης (Σγ/ρ. Γ. Μαρτινέγκος, σ. 48)». Βλ. Ν τ ί ν ο υ Κ ο ν ὀ μ ο υ, Ἐκκλησιεὶ καὶ μοναστήρια στὴ Ζάκυνθο, Ἀθήνα 1967, σ. 77-78. Πρβλ. Λ ε ω ν ί δ α Χ. Ζ ὠ η, Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν Ζακύνθου, τ. Α' (Ἱστορικόν-Βιογραφικόν), Ἀθήναι 1963, σ. 336.

3. Σόλδια: νομίσματα.

4. Ρεάλια (ἰταλ. reali) καὶ ριάλι. Ἦτο νόμισμα ἀργυροῦν ἰσπανικὸν κυκλοφοροῦν ἐπὶ Ἐνετοκρατίας. Ἰσοδυναμεῖ κατὰ τὸ 1636 πρὸς 24 ὑπέρπυρα καὶ 12 σολδιά ἢ 100-120 ἄσπρα. Βλ. Δ ι κ α ἰ ο υ Β α γ ι α κ ἄ κ ο υ, Μανιᾶται εἰς Ζάκυνθον. Ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων ἐγγράφων τοῦ Ἀρχιεπιφυλακείου Ζακύνθου, «Ἐπιτηρίς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν)» 5(1954) 29, ὑπόσ. 5, ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Πρβλ. Λ. Χ. Ζ ὠ η, Ἱστορία τῆς Ζακύνθου, Ἀθήναι 1955, σ. 424.

τσεκίνια¹, ρουχα μου και ένα παβιόνι² τοῦ ἀδελφοῦ μου πάνινο και ἤλθανε οἱ κλέπτες και μού τὰ ἐπήρανε ὅλα ὅτι και ἂν εἶχα και με ἀφήσανε γδυμνόν και πέντητα και τώρα δὲν εὐρίσκομαι νὰ ἔχω τίβοτις μήτε σόλδια μήτε ρουχα και ὅτι εὐρίσκεται στοῦ σπίτι ὁποῦ κατοικῶ εἶναι ὅλα τοῦ ἐδλαβ. κυρ. Ἱερεμία Λευκαδίτη και νὰ μὴν τὸ διασεῖση τινάς, διατὶ αὐτὸς διὰ ἀγάπην Θεοῦ με ἐπόρεψε ἀπὸ τότες και με κυβερνάει στὴν ἀνάγκη μου. Ἐτι λέγει: τὰ κάτωθεν πράγματα μου ἐμείνανε μόνον ὁποῦ τὰ εἶχα παρασπιτιοῦ φνλαγμένα και τὰ ἀφήνω, ὡς κάτωθεν, ἤγουν ἀφήνω τοῦ ἄνωθεν κυρ. Ἱερεμίον Λευκαδίτη ἕνα μαχαῖρι, ἕνα πηροῦνι και ἕνα κοντάλι ἀσημένια και ἀπανωχρωσωμένα, ἕνα ὠμόφορον και μία λειτουργία χειρίτικη και μία φελτζάδα διὰ νὰ με θάψη και νὰ κάμη και τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς μου, κατὰ τὴν τάξιν. ἀκόμα τοῦ ἀφήνω και τὸ μαντῶ μου, ὡς ἄνωθεν, και ἕνα βιβλίον νόμιμον και τὰ πονκάμισά μου διὰ τὴν ψυχὴν μου. Ἐτι λέγει: ἀφήνω τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ μῆ χριστόδουλον παλαιολόγον μία φελτζάδα και μία γονά μου και τέσσερα βιβλία, ἤγουν ἕνα ρολοῖ, μία λειτουργία ἐρημνεμένη, τὸν Θηκαροῦ και τοῦ κυρ. γαβριήλ περὶ μυστηρίων διὰ νὰ διαβάζονε τὰ παιδιὰ του. και ὅταν μού ἔλθῃ θάνατος, θέλω νὰ με θάφουνε στὴν κυρίαν τὴν μιρακολόζα³ ὀπίσω ἀπὸ τὸ ἅγιον βῆμα, ἢ ὅποια μου διαθήκη νὰ εἶναι πρώτη και ὕστερη μου διόθωσις. ὑπὸ μαρτυρίας σ. στάθη λυκοῦρεκς, σ. ἄλεξανδροῦ ἀλανδρίων και σ. γιάκουμον λευηκόκοιλου.

(ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ τῶν αὐτῶν μαρτύρων).

6

Γράμμα τοῦ Κόμητος De Marcheville πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Propaganda Fide Francese Ingoli. Ἀνεκδότου. Εὐρίσκεται εἰς τὴν Bibliothèque Nationale, Paris. Fonds Italien 519, fol. 15v.

A Mons(ignore) Ingole

Havendo io scritto a S(ua) S(anti)tà del venire, che fece a me il Metropolitita di Sofia Meletio dandole contezza di quanto m'accade seco; et che presto

1. Τσεκίνια (ἰταλ. zecchino): χρυσοῦν ἐνετικὸν νόμισμα. Περὶ αὐτοῦ βλ. F r a n z B a b i n g e r, Contraffazioni ottomane dello zecchino veneziano nel XV secolo, «Annali dell'Istituto Italiano di Numismatica» III (Roma 1956) 83-99.

2. Παβιόνι: σκηνή.

3. Εἰς τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον ἐκδίδει ὁ Λ. Ζώης, ὑπάρχει ἡ λέξις «μιρακολόζω», ἡ ὅποια ἀναμφιβόλως εἶναι κακῶς γεγραμμένη. Ἡ ὀρθὴ γραφὴ αὐτῆς εἶναι «μιρακολόζω», ποῦ σημαίνει ἰταλιστὶ «θαματοργός». Πρβλ. και Λ ε ω ν ἰ δ α Χ. Ζ ὄ η, Ἱστορία τῆς Ζακύνθου, ἔ.ἀ., σ. 313, ἔνθα ὀρθῶς ἀναφέρεται ἡ λέξις. Ὡσαύτως βλ. και Ν τ ἰ ν ο υ Κ ο ν ὄ μ ο υ, Ἑκκλησίες και μοναστήρια στὴ Ζάκυνθο, ἔ.ἀ., σ. 91. Ἐν Ζακύνθῳ ἐσώζετο και εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς Μιρακολόζα. βλ. Λ. Χ. Ζ ὄ η, Λεξικὸν ἱστορικὸν και λαογραφικὸν Ζακύνθου, τ. Α', ἔ.ἀ., σ. 428. Ν τ ἰ ν ο υ Κ ο ν ὄ μ ο υ, Ναιοι και μονεῖς στὴ Ζάκυνθο. Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Τέχνης, Ἀθήνα 1964, σ. 15. Τ ο ὕ ἰ δ ἰ ο υ, Ἱστορικεῖς εἰκόνες τῆς Παναγίας στὴ Ζάκυνθο, Ἀθήνα 1973.

era per partirsene, avenga che un'ordine, il qual esso allegò dovermi venire dalla B(eatitudi)ne pred(ett)a circa di lui, non comparve dopo il convenevole tempo, che si era aspettato; perchè nella partenza, qual ne fà, non m'occorre ch'aggiungere a S(ua) S(anti)tà: solam(en)te d'havere visto in lui, per quel tempo però, il qual dimoro in mia casa bona devotione verso la Chiesa Latina, et una fermezza con vivacità nel pensiero, che dice d'havere esplicato a S(ua) B(eatitudi)ne havendo seco li Metropoliti di Patra Porfirio Paleologo, et di Calcedonia; Incarico la bontà di V.S. R(everendissi)ma a volere significare il sud(dett)o a S. S(anti)tà: del resto poi le confermo l'oblationi già da me fattegli con dover essermi gratis(si)mo, che con l'esperientia veda essere provenute da vero affetto, et dalla congitione perfetta delli molti meriti di V. S. Rev(erendissi)ma, alla quale prego dal Sig(no)re Iddio il compimento d'ogni suo desiderio.

Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Α. ΒΑΡΝΑΑΙΔΗΣ

1. Περὶ τοῦ Francesco Ingoli, ὁ ὁποῖος διετέλεσε πρῶτος γραμματεὺς τῆς Propaganda Fide, βλ. τὴν μελέτην τοῦ Josef Metzler, Francesco Incoli, der erste Sekretar der Kongregation (1578-1649), «Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum» I/1 (1622-1700), Rom, Freiburg, Wien 1972, σ. 197-243.

R É S U M É

Sotirios L. Varnalidis, Le philunioniste archevêque d'Achrida Porphyre Palaiologos († 1643) et sa participation aux activités conjurées contre Cyrille Lucaris.

Porphyre Palaiologos compte parmi les archevêques d'Achrida, qui à leurs efforts d'assurer aide économique et politique de l'Occident—surtout de l'État Pontifical—pour pouvoir délivrer leurs régions occupées par les Ottomans, ont été obligés d'accepter le dogme de la foi catholique romaine.

Porphyre est mentionné comme archevêque d'Achrida, pour la première fois, dans un document turc, daté du 22 janvier 1623. En février 1624 le dit archevêque, pour obtenir des secours contre les Turcs, a adressé une lettre au Pape Urbain VIII, signée aussi par dix-huit évêques de son archevêché. Il présenta cette lettre lui-même au Pape à Rome accompagné de Jérémie, métropolitain de Durazzo. Le Pape Urbain VIII, dans sa réponse du 28 septembre 1624, les exhortait à persévérer dans la foi catholique en leur promettant, mais avec des paroles inconcrètes, son appui dans la lutte contre les Turcs.

Après son séjour à Rome, Porphyre, toujours accompagné du métropolitain Jérémie, s'était rendu à Cracovie et ensuite à l'île de Zanthe. Par un document du 6 juillet 1626, nous apprenons que les deux prélats avaient résolu de vivre dans le monastère de Sainte-Marie des Anges à Zanthe.

Vers le commencement du décembre 1631 nous rencontrons l'archevêque Porphyre à Constantinople. Avec toute la probabilité il est venu à la dite ville, invité soit de la part des Jésuites, soit par l'ex-métropolitain philocatholique de Chalcédoine Isaac, pour prendre part au complot organisé pour éloigner Cyrille Lucaris de son siège patriarcal. Porphyre, après son arrivée à Constantinople, s'est installé, avec l'ex-métropolitain de Chalcédoine et l'ex-métropolitain de Sophia Melétios, à l'Ambassade Française, comme hôte de l'ambassadeur, Comte de Marcheville Henri de Gournay. Nous l'apprenons des lettres, qu'il a envoyé le 1632 l'ambassadeur au Pape Urbain VIII et au «Congregatio de Propaganda Fide», dans lesquelles il se référait au complot qu'on préparait contre Cyrille Lucaris. Après le complot sans succès, qui a eu lieu en mai 1632, il semble que Porphyre s'obligea de quitter Constantinople et de retourner à Zanthe. Nous le retrouvons de nouveau à Constantinople en 1638 avec le métropolitain de Durazzo Jérémie, justement dans la période à laquelle eu lieu l'éloignement du Patriarche Cyrille Lucaris de son siège patriarcal. Porphyre, accompagné de Jérémie, retourna à Zanthe, avec la permission écrite du Sénat, datée 25 août 1640. Là il mourut le 4 octobre 1643.

En appendice du présent travail sont publiés six documents, à part inédits, les seuls conservés, concernant l'archevêque Porphyre Palaiologos.